

Ruumiin maailmoista

Kohunäyttely *Body Worlds* rantautui Suomeen toissavuonna. Verrattuna maailmalla siitä käytiin kiistoihin julkinen sananvaihto jäi täällä laimeaksi ja kritiikittömäksi. Siksi suomalaisilla tiedekeskusvierailta ei ollut parhaita valmiuksia pohtia esille pannun ruumisspektaakkelin tieteellisyyttä, laillisuutta ja eettisyyttä. Päällimmäisiksi nousivat mielikuvat elämän ja kuoleman tutkivasta ja kasvattavasta kommentoimisesta. Sen jälkeenkin on tapahtunut ja tulkittu lisää: on aika hahmotella koko tarinaa. *Body Worlds* itse esittäytyy filosofiseksi tilaisuudeksi ajatella henkeä ja terveyttä. Monialainen kansainvälinen keskustelu osoittaa sen olevan vähintäänkin arveluttavaa liiketoimintaa.

Body Worlds on kautta aikain maailman nähdyin kiertävä näyttely. Tokion kansallisessa tiedekeskuksessa 1995 ensiesitetty ja sittemmin vähitellen nykyisen muunneltavan perusmuotonsa saanut ja monissa eri maissa vierailtut speaktaakkeli ylsi suursuosioon myös vantaalaisessa Heureka-helmä-syyskuussa 2013. Paraikaa *Body Worlds* tai jokin sen muunnelma kerää kävijöitä Philadelphiassa, New Yorkissa, Newcastlessa, Roomassa, Amsterdamissa, Bochumissa ja San Luis Potosissa. Siihen tähän saakka pääsylipun ostaneitten määrä liikkuu useissa kymmenissä miljoonissa.

Body Worlds pistää näyttille ihmisruumiin ihonalaiset rakenteet, erityisesti lihakset ja sisäelimet. Sen pääosaa esittävät hahmot on sensaatiomaisesti rakenneltu vainajien ruumiista ja näyttävästi pystytetty erilaisiin liikunnallisiin asentoihin ja toiminnallisiin tilanteisiin. Esillä ovat muiden muassa jousiampuja, shakinpelaaja, miekkailija ja taitoluistelija, kukin näistä kasvottomina mutta vaaleanpunaiset lihakset avoimina katseltaviksi. Kaikki perustuu näyttelyn isän, saksalaisen Gunther von Hagensin (1945–), jo 70-luvun lopulla Heidelbergissä kehittämään ja patentoimaan tekniikkaan. Hän kutsuu sitä ”plastinaatioksi”. Joskus sanalla ”polymeerikyllästys” korvattu termi suomentuu muovittamiseksi tai paremminkin muovistamiseksi. Mallinukkemaiset plastinaatit eli muovisteet ovat anatomis-patologista taitoa vaativan ruumiinosien irtileikkelyn ja omanlaistaan käsityöläisyyttä edustavan jälleenrakennuksen tulosta. Kuolleiden rasva ja kudokset korvataan muovisekoitteella, siinä missä lihakset ja luut käsitellään alkoholipitoisella säilöntäaineella: kuiva, hoikka ja pääosin ihoton ruumismuodoste saadaan vanhojen tuttuun, formaliinin ja asetonin mutta myös muun muassa silikonin, epoksin ja polyesterin ansiosta kovetettua käyttökelpoiseksi esittelyesineeksi. Kukin näistä exonaateista on taideteosten tapaan merkitty von Hagensin nimellä ja luomisvuodella.

Keksijä itse luonnehtii plastinaatiota ”uudenaikaisimmaksi, kestävimmäksi ja elävimmäksi tavaksi säilyttää ihmisruuminäytekappaleita koulutuksellisiin tarkoituksiin”. Yhtäältä hän katsoo virvoittavansa anatomian vanhoja, kuvataiteita sivuavia perinteitä, toisaalta tuottavansa jonkinlaista valistuksellista- kasvatuksellista viihdettä, *edutainmentiä*. Leikkisiä oppimismahdollisuuksia tarjoavat tiedekeskukset, kuten 1989 perustettu Heureka, yhdistetään usein tällaiseen epähavainnollisesta kirjallisuudesta ja akateemisesta ryppyotsaisuudesta vapautettuun opetusvihteeseen. Yhtä kaikki von Hagens väittää olevansa vakavalla asialla kuolleitten tahdon toteuttajana: hän tarjoaa halukkaille ikuisen elämän nimettöminä mutta ihailtuina *Body Worlds* -nähtävyyksinä.

Saksaksi nimellä *Körperwelten* tunnettu kokonaisuus painottaa ”aitouden lumovoimaa” (*Faszination des Echten*). Lopputulosta on taajaan kuvailtu ylisanoilla mallia ”ällistytävä”, ”huikea” ja ”järisytävä”. Joihinkin *Body Worlds*in versioihin verrattuna Heureka varsinkin suppea mutta puhutuimmat hahmot – raskaana oleva nainen sikiöineen ja pari aseteltuna yhdyntään – sisältänyt sydänkeskeinen näyttely oli ikärajan, joskin alle kahdeksanvuotiaille suositeltiin sen katsomista aikuisen seurassa. Osa kertoi nähneensä sen hihittelevien yläkoululaisryhmien muodostamassa tungoksessa. Varsin hirtehiin mittoihin kutistui myös suomalainen asiantuntija- ja kansalaiskeskustelu intohimoja herättäneestä megatapahtumasta.

Turistiturnee

Kriittinen tarkastelu von Hagensin tekemisistä jäi suomalaisessa julkisuudessa olemattomiin. Viestimet toistelivat *Body Worlds*in tuottajien näkemyksiä näyttelyn ”opetustarkoituksista”: lehdistössä vilisivät viittaukset ”ainutlaatuisen” tapaan esitellä ”ihmisen anatomiaa, fysiologiaa ja terveyttä”. *Taloussanomien* (1997–2008; nettilehtenä 2008–) oli jo 2000 raportoinut von Hagensin näyttelystä innostuneesti. Saksan-kirjeenvaihtaja herkutteli, että Kölnissä avattu *Körperwelten* oli saanut yleisön ”haltioihinsa”. Kuten järjestäjät halusivatkin, toimittaja kertoi kuuliaisesti, kuinka vierailijat olivat ottaneet mukaansa näyttelystä mieltivemmän, hoitavamman ja kunnioittavamman asenteen omaa ruumistaan kohtaan. Juttu päättyi kehotukseen varata liikematkalla aikaa, jotta näkisi jotain, mistä ”on puhuttu enemmän kuin mistään muusta kaikkialla”.

Vastaava äänilaji oli tehokäytössä *Body Worlds*in Suomen-vierailun aikaan. Välittymättä eivät jääneet Heurekan johdon ylpeyttä uhkuvat tunnot juhlitun merkkiteoksen tuomisesta kotimaan kamaralle. Tunteikkaimmillaan tiedekeskus antoi näyttelykuraattorin, von Hagensin vaimon ja läheisimmän työtoverin, lääkäri Angelina Whalley (1960–) kertoa ”koskettavasta tilanteesta”, jossa muuan japanilainen itsemurhaajakandidaatti oli *Body Worlds*in nähtyään havahtunut pidättymään ”kehonsa satuttamisesta”. Moni muu oli kuulemma jättänyt tupakoinnin ja ryhtynyt kuntoilemaan. ”Olen nähnyt kyöneleisiä katseita”, tiesi asiakaspalvelupäällikkö Tiina Brunetto *Helsingin Sanomien* (1889/1904–) mukaan. ”Oma kuolevaisuuskin on käväissyt mielessä”, herkisteli opiskelijalehdelle tuolloinen näyttelytuottaja Sami Pihkala, joka neuvoi jäämään kotiin, jos esillepano ”loukkaa maailmankuvaa”. Samassa jutussa Heurekan nyt jo eläköitynyt toiminnanjohtaja, limnologi Per-Edvin Persson (1949–), otti etäisyyttä *edutainment*iin. Jonkun kenties ”vihteellisenä” pitämä mutta hänestä ”hartaan tunnelman” synnyttävä ”tiede- ja opetusnäyttely” auttaa kansalaisia kohtaamaan ”arjesta pois siivotun” kuoleman.

Tämä käy yksiin ainakin sen kanssa, että laadukkaatkin saksalaiset tiedotusvälineet viittaavat rutiininomaisesti von Hagensiin nimellä ”Dr. Tod” eli ”Tri Kalma”. Vaihtoehtoistitteli ”vainajainleikkelijä” tai vaikkapa belgialaisen *De Standaardin* (1918–) viljelemä *lijkendokter* ei mairittele sen enempää. Maksavien asiakkaitten saaminen maksulliseen näyttelyyn on järkeenkäypä pyyde, mutta jos tiedekeskusten jakamasta tiedekäsityksestä tai niiden tukemasta tiedekasvatuksesta jää pois kriittisyys, olisi parempi puhua elämys-, villitys- tai kohu- kuin tiedekeskuksista. Persson kehui 2004 *Tieteessä Tapahtuussa* (1995–), että Tiedekeskussäätiön ylläpitämän yleishyödyllisen Heurekan ”sisällön kehittämiseen osallistuu koko Suomen tiedeyhteisö”. Hänen mukaansa se ei ole ”turistirysä” vaan ”kulttuuri- ja opetuslaitos”, jonka pitäisi saada noin 17 % menoistaan katettua valtionavulla, kun se itse hankkii puolet rahoituksestaan ja saa kolmanneksen Vantaan kaupungilta. Näin on tapahtunut. Opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi säätiölle 2014 täsmäavustusta 2,18 miljoonaa euroa; summa on pysynyt suurin piirtein samalla tasolla 2008 alkaen ja kattanut lähes viidenneksen keskuksen rahoituksesta. *Body Worlds* -valokuvalla kansitettu Heurekan toimintakertomus 2013 hehkuttaa, että von Hagensin ”maailmankuulun” näyttelyn ansiosta talous on reilassa. Lähes ennätysmäiset 409 403 vuotuisikävijää varmistivat 56,5 % omarahoitusosuuden. Suomalaisen tiedekeskuksen erikoispiirre onkin korkean kaupallisuusasteen yhdistyminen yliopistojen, koulutushallinnon ja tiedevaikuttajien nimekkääseen taustakööriin.

Keskuksen vuosikertomuksessa *Körperwelten* tyypitellään ”terveyskasvatukseksi”. Heureka vakuuttaa, että kaikki näytillä olevat ”ruumiit on lahjoitettu tieteen käyttöön lisäämään ihmisten ymmärrystä ihmiskehon monimuotoisuudesta”, siinä missä von Hagens kumppaneineen tyytyy puhumaan näyttelytarkoituksiin luovuttamisesta – ja siis viihdettä avoimesti painottaen. Heureka oli kuulemma konsultoinut patologeja ja filosofeja ennakkoon, mutta tästä ei liiemmin huudeltu. Sen kunniaksi on sanottava, että se järjesti *Body Worlds*in alettua laatuunkäyvän kuolemapaneelin, johon osallistui esimerkiksi oikeushammaslääkäri Helena Ranta (1946–) ja filosofi Sami Pihlström (1969–). Tämä ei kuitenkaan paneutunut

näyttelyn kuolemasuhteeseen, vaan lähestyi teemaa muista kulmista. Heureka antoi näin ymmärtää elämysjohtajansa Mikko Myllykosken (1972–) johdolla käydyllä dialogilla, että *Body Worlds* innoittaa, aivan kuten sen loihtijat inttivät, syvälliseen rajallisuusaprikointiin. ”Täällä ei jutella, että ostitko sisäfilettä”, Myllykoski vakuutti.

”Emme näe niinkään kursailemattomia vaan seipiteellistettyjä kuolemankuvia”, todetaan taas yhdysvaltalaisen antropologin Jane Desmondin 2008 julkaisemassa sinänsä neutraalissa kuvauksessa *Body Worlds*ista. Epätodellisuus käy ilmi, kun plastinaattisuhde asetetaan vertailukohdaksi arkipäiväiselle suhtautumiselle elottomaan ruumiiseen. Desmondin 2011 ilmestynyttä jatkoanalyysia mukailien voi asian koota sanomalla, että *Körperwelten*ä katsomaan menevä

*ei kavahda kuollutta ruumista, vaan hakeutuu sen luo

*ei sure kuollutta ruumista, vaan hihkuu innosta ja vaihtaa ajatuksia sen ulkonäöstä

*ei mene tutun tai sukulaisen kuolleen ruumiin tykö, vaan lähestyy ventovierasta

*ei liity kuolleen ruumiin äärellä läheistensä seuraan, vaan sulautuu tuntemattomiin

*ei pidä lapsia loitolla kuolleesta ruumiista, vaan kutsuu pienetkin mukaan katselemaan

ja

*maksaa etuoikeudestaan nähdä kuollut ruumis.

Suomalainen pohdinta aiheesta mahtui kutakuinkin joensuulaisen keskusta- ja OAJ-vaikuttajan Kaisa Hiltusen 9. kesäkuuta 2013 etelänreissultaan naputtelemaan twiittiin: ”*Body Worlds* nähty. Hieno matka ihmiskehoon! Ei eettisiä ristiriitoja.” Vaikka kenen tahansa ja etenkin lukeneen ja aktiivisen yhteiskunnallisen vaikuttajan olisi verraten helppo syventyä edes osaan von Hagensin edesottamuksia ympäröineestä kalabaliikista, suomalaisten huoletonta asennetta ei auttanut korjaamaan minkäänmoinen kriittinen julkisuus. Jos ”koko tiedeyhteisö” takaa tapahtuman, sitä vastaan on paha asettaa poikkipuolista sanaa. Sattumoisin Desmond kuvaili 2011 *Body Worlds*ia ytimeltään ”turistiseksi kokemukseksi”. Sen läpi vaeltaessamme teemme ”kiertomatkan kuolleistossa”, jotta voimme – eräänlaisina ”itse itsemme turisteina” – yleistää nuo yksilöllisistä ajallis- ja paikallispiirteistä päästetyt hahmot ”esimerkeiksi omasta elämästämme”. Globaali kiertue osallistumiskokemuksia ohjaavine ennako-odotuksineen kiittää menestyksestään Desmondin mukaan kykyään esittää paljastavansa kaikkia kansoja ja maailmankylän asukkaita yhdistävä ja matkailumaisesti koettava ihonalainen totuus. Matkan useista mutkista täytyy sanoa yhtä ja toista.

Ihmismuseo ja ruumistehdas

Saksalaiset viestimet uutisoivat marraskuussa 2013 Berliinin joutumisesta oikeuteen.

Tarkemmin sanottuna metropolin tunnetuimpiin kaupunginosiin kuuluvan Mitten piirihallinto sai haasteen, kun se esti ”ihmismuseo”-projektin etenemisen. Laitoshankkeen ja oikeusjutun takana on Gunther von Hagens. Mies itse on jo vanha ja Parkinsonin taudin kuluttama, mutta hänen työnsä vaalijat Whalleyn johdolla ovat olleet muutenkin aktiivisia viime aikoina. Heidän etunsa on pitää *Body Worlds* eri muunnelmineen laillisena mutta kiistanalaisena.

Mitte-juttu on vain tuorein uutisiin noussut kärhämä von Hagensin ja Whalleyn yrittäjänuralla. Se alkoi toden teolla 1993, kun 1986 Heidelbergin yliopistolla tavannut ja 1992 avioitunut pari perusti Heidelbergiin ”plastinaatioinstituutin”. Kehittynyt tekniikka ja kasvanut kysyntä sallivat siirtyä yliopistolla siihen saakka pienimuotoisesti muovistetuista elin- ja kudoksetäytteistä kokonaisten ruumiskollien liiketoiminnalliseen tuotantoon. Tutkiva toimittaja–dokumentaristi–parivaljakko Peuker ja Schulz pystyivät jo 2004 julkaisemaan napakasti joskin huolimattomahkosti kirjoitetun kriittisen katsauskirjan *bodyworlds*ilaisten hämäristä teoista ja hämäävistä sanoista. von Hagensista tuli kuitenkin vasta pian sen ilmestymisen jälkeen kansainvälisesti noteerattu toimija, joka on tähän saakka kyennyt kääntämään vähintään osittaiseksi edukseen skandaalinkäryisimmätkin kiipelit.

Vuodesta 2006 alkaen *Body Worlds*in ja tuolloin perustetun Plastinate Oy:n ”anatominen

ammattitaitokeskus”, ”plastinaatiotyöpaja” ja ”plastinaario” ovat sijainneet vanhassa verkatehtaassa Gubenin pikkukaupungissa Puolan rajalla. Junailua siivitti meteli: käytännön valmisteluja poikansa puolesta hoitanut Gerhard Liebchen (1917–) paljastui aikakauslehti *Der Spiegelin* (1947–) jutussa entiseksi natsipuolueaktiiviksi ja SS:n kokiksi. Välillä tauonnut tuotantolinja liikkuu paikallisista protesteista huolimatta tätä nykyä von Hagensin pojan Rurikin komennossa. Heidelbergiläinen ”instituutti” vaikuttaa yhä pääkonttorina. von Hagensin ja Whalleyn satoja ruumisteknikkoja työllistävä firma kertoo joutuneensa 90-luvulta alkaen useiden oikeustoimien kohteeksi mutta selvinneensä syyteettömällä esituskinnalla tai vapauttavin tuomioin. Viime vuosina se on tehnyt pesäeroa ”jäljittelijöihin” eli *Body Worldsia* muistuttaviin sirkushuvituotteisiin, jotka niin ikään kiertävät maailmalla vainajien ruumiista rakennellut muovisteet vetonauloinaan.

Päätöksen lähtöä ottamaan mittaa Berliinin kaupungista voi katsoa osaksi tätä parikymmentä vuotta kestänyttä kampanjaa ruumisnäyttelyiden oikeuttamiseksi. Institut für Plastination (IfP) on vakuuttanut avaavansa ”ihmismuseonsa” tammi–helmikuussa 2015 jarruvoimista huolimatta. Olennaista plastinaattimaakaronnin hyväksyttämispyrinnössä on vetoaminen *Body Worldsin* suosittuuteen. Jokainen ostettu pääsylippu ja kaikki myötäsukaiset julkiset lausumat kelpaavat legitimoimaan yhden kalman- ja kemikaalienkatkuisen elämäntyön. Joulun alla Berliinin hallinto-oikeus torjui Mitten estelyt ratkaisemalla museokiistan von Hagensin eduksi. *Die Weltin* mukaan tuomarit katsoivat, että muovisteet eivät ole hautausta ja tuhkausta sääntelevien lakien tarkoittamia vainajien ruumiita (*Leiche*) vaan muunlaisia ruumiita tai kappaleita (*Körper*). Vaikka vääntö varmasti jatkuu, *Menschen-Museum*in odotetaan pian aukeavan Alexanderplatzilla derkkusteettisen televisiotornin juurella.

Uudistaja vihollisineen

von Hagensin ja kumppanien luomaan kokonaiskuvaan kuuluu onnistuneesti tuotettu vaikutelma yhteenotosta rohkeiden uudistajien (heidän) ja ahdaskatseisten vanhoillisten (keiden tahansa arvostelijoiden) välillä. Tyypillisesti tämä kuvio kääntyy eräänlaiseksi uskonkiistaksi: kuolleitten siunaamisen ja hautaamisen perinteisesti hoitaneet uskonnolliset instituutiot saavat ikään kuin tasavahvalta vaikuttavaksi vaihtoehdokseen vainajille väitetyksi eloisampaa käyttöä löytävän hyväntekijän. von Hagens ja Whalley ovat toimineet mielikuvan virittämässä jopa hienovaraisesti verrattuna monien heitä myötäilevien haluun esitellä omaa rohkeuttaan ja riippumattomuuttaan suitsiviksi koetuista hengen- ja ruumiinperinteistä. Esimerkiksi plastinaattorin kanssa yhteistyötä tehnyt brittiläinen patologian professori John Lee (1961–) on militantti uskontokriitikko. von Hagens on sen sijaan ovelasti painottanut *Körperweltenin* olevan ”sisäisen etsinnän, filosofisen ja uskonnollisen itsetuntemuksen paikka”. Perssoninkaan ei tarvinnut keksiä ”hartautta” tyhjästä, kun saksalainen evästi jo kymmenen vuotta aiemmin näyttelyvieraita kohtaamaan itsensä ”pyhässä rauhassa”.

Body Worldsin katalogeihin on saatettu painaa mukaan useiden ylistävien kommenttien lisäksi tuomitsevakin mielipide. Niinpä esimerkiksi saksalaisen evankelisen piispan Ulrich Fischerin (1949–) annettiin kuvata von Hagens itseään korostavaksi tirkistelynhalun lietsojaksi. Lainatulla leimaamisella provosoiattiin katselijoissa kanttia irrottautua huumorintajuttomalta ja ajanhenkeä ymmärtämättömältä tuntuvalta, piplialla päähän lyövän teologin asenteesta. Jos ei halua leimaantua vanhentuneen hapatuksen kannattajaksi, on viisainta välttää soimaamasta IfP:n toimintaa.

Saksassa sekä evankelinen että katolinen kirkko ovat julkisesti tuominneet von Hagensin kaavaileman museon ruumiinhäpäisyä ja ”arvottomana tapana käsitellä kuolleita”. Etenkin katolisten pappien tekemiksi paljastuneet seksuaalirikokset lapsia kohtaan ovat heikentäneet tämän 25 miljoonan jäsenen yhteisön moraalista arvovaltaa ja asettaneet epäilyksenalaiseksi sen kyvyn ymmärtää oikeuksia ja velvollisuuksia. Se ja lähes samankokoinen Saksan protestanttisten kirkkojen ryhmittymä ovat yhä mahtavia yhteiskunnallisia toimijoita ja niin sanotun arvokeskustelun mielipidevaikuttajia, mutta ateistiksi hiljan tunnustautunutkin von

Hagens kumppaneineen on voinut nojata maallistumistrendiin ja esiintyä sekä tieteen kahlitsemattomuuden että tavallisten ihmisten oikeuksien puolustajana. Kun Berliinin johtava rabbi Andreas Nachama (1951–) piti 2001 ruumiilla huvittelevaa *Körperwelten* kansanmurhaisen 1900-luvun ”loogisena päätepiirteenä”, von Hagens vastasi, että tietämätön nimittely tärvää juutalaisyhteisön maineen ”moraalisena instituutiona”. Juutalaisen etiikan näkyvä tulkki USA:ssa, rabbi Shmuly Yanklowitz (1981–), linjasi taas 2011, ettei lapsia saa laskea ihmisyyttä halventavaan näyttelyyn, joka pitäisi muutenkin kieltää kaikkialla. Tällaiset reaktiot tekevät vaivattomaksi kuitata kaiken *Body Worlds* -arvostelun kiivailuksi.

Ja katso, brittilehti *Freethinker* (1881–2014; verkkolehti 2014–) antoi 2009 von Hagensille lämpimikseen tulitukea eteläafrikkalaissyntyisen päätoimittajansa Barry Duken (1947–) suulla: ”Kirkolliset johtajat eivät ole koskaan riemastuneet kiistellyn saksalaisanatomian töistä [...] Jos hänen sallitaan plastinoida nykyinen paavi [jo väistynyt Benedictus XVI (2005–2013) eli saksalainen Joseph Alois Ratzinger (1927–)], kun tämä vihdoin kupsahtaa, voinko saada Ratzin korvat tuhkakupeiksi?” Huonolla maulla rehvastelun lisäksi Duke väläytti journalistista silmää. Hän lainasi erään anglikaanisen kirkon piispan 2008 *Body Worlds* -esittämän yleiskritiikin (”friikki *horror show*”) ohella useiden eri puolueiden poliitikkojen torjuvia mielipiteitä tuolloin hätkähdyttäneistä, von Hagensin paritteluasentoon pusaamista plastinaateista. Vertailun vuoksi esimerkiksi mainitussa *Taloussanomien* -artikkelissa kaikki Kölnistä raportoitu yleisen näyttelyinnostuksen vastahanka tiivistyi sanaan ”kirkonmiehet”.

Kuva on väärä. Münchenin kaupunginvaltuusto päätti 2003 kieltää aukeamaisillaan olleen *Körperwelten* ihmisarvoa loukkaavana. Berliiniläinen *Der Spiegel* irvisteli oitis, että vanhoilliset müncheniläiset kelpuuttavat kyllä kaduilleen lokakuiset ”kaljaraadot” (*Bierleiche*) ja sallivat katedraaleissaan pyhänjäännöksiä, vaan eivät siedä mitään plastiikkisia ruhomuunnelmia. Lehti riemuitsi sekä yhden oikeistopoliitikon tavasta verrata muovistetapahtumaa Oktoberfestiin että myös siitä, miten näyttelykatalogiin myötämielisen esipuheen laatinut demaripäättäjä oli äkkikääntynyt pitämään touhua ”kauhistuttavana”. von Hagensin vastayritys hakea tuomioistuimen lupa tyssäsi ensin, mutta hänen valituksensa meni läpi toisessa asteessa. Vain aiottu julkinen ruumiinavaus jäi tekemättä. Kun näyttely palasi viime syksynä konservatismien pesänä pidetyn Baijerin pääkaupunkiin, piirihallintotoimiston vastaava virkamies Wilfrid Blume-Beyerle (1948–) katsoi, etteivät uudet oikeustoimet kannata. Liberaalina tunnetulle *Süddeutsche Zeitung*ille (1945–) antamassaan haastattelussa tämä puolueeton ja lehden mukaan vapaamielinen vaikuttaja esitti oman kantansa: ”Tätä puuhailua kuolleitten ja heidän arvokkuutensa kanssa ei saisi suvaita. Se täytyisi kieltää.”

Länsinaapurissa debatoitiin

Saattaa ymmärtää houkutus yksinkertaistaa ruumisspektaakkelin herättämät reaktiot toraksi suvaitsevaisiksi maallistuneiden vapaamielisten ja änkyräuskonnollisten vanhoillaan olijojen välillä. Kun *Body Worlds* pari vuotta sitten saapui Ruotsin Södertäljen tiedemuseoon Tom Tits Experimentiin (1985–), sen tavasta hiertää ”ruumiin pyhyttä” kanto etunenässä huolta arvokonservatiivinen kristillinen päivälehti *Dagen* (1945–) piispallisin kommentein ryyditetyssä jutussaan. Tämä voi häivyttää näkyvistä sen seikan, että kirkoilla on kosolti tietoa ja kokemusta ruumiitten tähän saakka asianmukaisena pidetystä kohtelusta.

Oli miten oli, länsinaapurissa von Hagensia ripitti myös sikäläinen lääkäriiliitto tuoreen puheenjohtajansa Marie Wedinin (1955–) suulla. Hän piti ruumisspektaakkelia aina tuomittavan elinkaupan yhtenä muotona. Wediniä haastatellut Ruotsin radio sai kommentin myös julkisuudessa usein kuullulta ja esimerkiksi Estonia-onnettomuuden eettiseen neuvostoon kuuluneelta lastenlääkärikonkarilta Lars H. Gustafssonilta (1942–). Hän huomautti, että kokomuovi- tai virtuaalimallit ovat plastinaatteja havainnollisempi tapa esittää anatomisten rakenteiden ja toimintojen ihmeellisyyksiä, mikä vesittää vonhagensilaisten opetusväitteet. Gustafsson kirjoitti ”suuresta epäileväisyydestään” näyttelyä kohtaan myös *Svenska Dagbladetin* (1884–) sivuilla viitaten aiheesta jo 2010 *Läkartidningen*issä (1904–)

maltillisesti mutta sanan säilää säästämättä kirjoittaneeseen lääketieteen opiskelijaan Theresa Maskaan (1984–). Ruotsissa kun ollaan, tiedekeskusjohtaja – ei tiede- vaan liikemies – Björn Edlund – vastasi ”toivottamalla debatin tervetulleeksi” muttei hokematta bodyworldsilaisten mantraa ”ruumisymmärryksen syventymisestä”. Pian tämän jälkeen *Aftonbladet* (1830–) teki vastakarvajuttua von Hagensin toiminnan mahdollistavasta ruumisteollisuudesta ja -kaupasta.

Ruotsin ja Mitten esimerkit riittävät kumoamaan ajatuksen von Hagensista korkeakirkollisten piirien silmätikkuna ja yltiöuskonnollisten tahojen kiusaamana vapaustaistelijana. Hänen toimintaansa on epäilty useilta suunnilta, monin eri perustein. Kuten sanottu, Suomessa ei nostettu läheskään yhtä laajasti esiin huolia *Body Worlds*in kyseenalaisista piirteistä tai kytkennöistä. Emeritusprofessori Risto Santin (1942–) anatomian perinteen pohjalta kritiikkiä esittäneen yleisönosastokirjoituksen lisäksi nähtiin kovin niukasti edes osittaista arvostelua. Mainita voi biologitohtori Tiina Raevaaran (1979–) ”taiteellisuutta” ja ”vaikuttavuutta” tähdentäneen mutta ”sallittuuttakin” varovasti sivunneen *Suomen Kuvalehden* (1916–) kolumnin ja arkeologiopiskelija Joonas Kinnusen eettisten pulmien mutkikkuutta teroittaneen ja tasapuolisuuteen pyrkineen suppean pohdinnan ainejärjestöverkkolehdeissä. YLEn *Stradamakasiiniin* (2008–) kesto-virtuulevien toimittajien kanssa Heurekassa piipahtanut *Taidelehd*in päätoimittaja Pessi Rautio (1965–) antoi kyllä täyslaidallisen moraalisia huolia nostattavalle näyttelylle. *Body Worlds*in opettavaisuus torjuttiin selvimmin loviisalaisen lukiolaisen *Hufvudstadsbladetin* (1864–) verkkosivuilla ilmestyneessä blogikirjoituksessa: pääkaupunkiseutuopintomatkan ravitsevimmaksiksi anniksi nousi käynti McDonald’sissa. Jääkööt tässä setvimättä näiden kohteiden väliset yhtäläisyydet. Riittää ynnätä, että valtaosin suomalainen julkinen sana myötäili kalmoteknikoiden ja expotehtailijoiden näkökantoja.

Kansainvälistä kalmokauppaa

”Minusta näyttely oli ennemminkin ällöttävä kuin opettava: nyljetyt ihmisruumiit näyttävät juuri siltä kuin voi kuvitellakin.” Näin kuului mainittu loviisalaisarvio Heurekan-kokemuksesta. Kirjoittaja lisäsi, että oli kyllä itse tottunut piankin exponaatteihin, jos kohta ”kuolleet sikiöt olivat aika epämiellyttäviä katsella”. *Body Worlds*in kuohuttavuus ei kuitenkaan kumpua edes toissijaisesti sen mahdollisista järkyttävistä vaikutuksista herkkiin katsojiin. Niiden säikkyminen, niistä kiihottuminen tai niiden äärellä henkistyminen ovat sivuseikkoja. Tunnekuohujen sijasta pääkiista koskee yhteiskunnallisesti merkittäviä kysymyksiä vainajien kohtelusta ja tavoista, joilla ruumiit on saatu plastinoitaviksi. Jotakuinkin näin sai myös Rautio sanotuksi *Stradan* haastattelussa, jossa ohjelmalle ominainen kieli poskella -ote sopi ainakin nävertämään puheita näytteillepanon syvähenkisydestä. Toiselta puolen toimittajat vakuuttivat viettävänsä kuoltuaan aikaan mieluummin exponaatteina kuin mullan alla. Verkkosivuillaankin yleläiset pitivät kiinni nähdyn ”morbidiesta humoristisuudesta”, mutta he hukkasivat ”heikotukseen” viitanneen Raution eritellyn kommentaarin keskittymällä hänen ”järkyttävyyteensä”.

von Hagensin näkökulmasta pulmat ovat ratkenneet hänen edukseen. Näyttelyn vetovoima ja julkisesti esitetyt puoltolausumat ovat hänestä vahvistaneet, että ihmiset kautta maailman ovat hänen ansiostaan tottuneet tällaiseen tapaan käyttää kuolleita. Vastustaja Blume-Beyerlekin huokaisi, että ”ihmiset äänestävät eettisistä arveluttavuuksista jaloillaan”. Vuosien varrella tiuhaan esiin nousseet ja 2004 huipentuneet, muun muassa espanjalaisessa *El País*issa (1976–) ja brittiläisessä *Guardian*issa (1821–) uutisoidut tiedot vakavista epäselvyyksistä ihmisperäisen plastinaattimateriaalin hankinnassa vaimenivat 2005, kun saksalainen tuomioistuin kielsi aihetta ensin pöyhinyttä *Der Spiegel*ä kirjoittamasta enää, että *Body Worlds*issa olisi mukana teloitetuista kiinalaisvangeista saatuja käyttöruumiita. Näin asian esitti kuitenkin vielä 2008 esimerkiksi ranskalainen päivälehti *Le Monde* (1944–).

Tausta on kolkko. von Hagens oli 1995–1999 Lioningin maakunnassa Kiinassa sijaitsevan Dalianin yliopiston vieraileva professori. Hänen kumppaninaan toimi sikäläisen anatomian oppituolin haltija Sui Hongjin, jonka hän oli itse vihkinyt tekniikkansa saloihin Saksassa.

*Body Worlds*in tuhannesta puoleentoistatuhanteen henkilötyövuotta vaativat kokoruumisplastinaatit tehtiinkin 90-luvun loppupuoliskolta alkaen pääosin käyttämällä kiinalaista halpatyövoimaa, siis aivan kuten monet muutkin länsimaissa tutut kulutustavarat. *Le Monde* on tästä syystä luonnehtinut von Hagensia ”delokalisaation” ja ”globalisaation mallioppilaaksi”. Matalapalkkaisten ja järjestäytymättömien työläisten lisäksi Kiinassa on ollut länsimaita paremmin tarjolla ruumiita muovistettaviksi. Toinen tämän työvoimavaltaisen toimialan tuotantopaikka on ollut ”plastinaatiokeskus” Kirgisian lääketiedeakatemiassa pääkaupunki Biškekissä. Sen enempää Kiinaa kuin Kirgisiaa ei tavata yhdistää yksilönvapauksiin. Kumpikin komeilee lukemattomissa Amnestyn ja vastaavien kansalaisjärjestöjen raporteissa erilaisista ihmisarvon loukkauksista, rikoksista ja julmuuksista. Oikeusvaltiona tuskin sen hyvämaineisemmalta Venäjältä von Hagens sai ainakin 2002 saakka sikäläisen lainsäädännön sallimia ”perimättömiä” ruumiita, kunnes novosibirskiläinen patologi joutui oikeuteen lähetettyään kymmenien siperialaisten vainajien jäännökset Heidelbergiin ja annettuaan näiden omaisille uurnallisen lumetuhkaa. Kuten esimerkiksi *Guardian* raportoi, plastinaattori itse välttyi syyteiltä.

von Hagensin kanssa viimeistään 2001 törmäyskurssille ajautunut Hongjin myi *New York Timesin* (1851–) mukaan Premier Exhibitions -osakeyhtiölle erän plastinaatteja 25 miljoonalla dollarilla. Atlantaa kotipaikkanaan pitävä firma pääsi näin aloittamaan 2004 oman maailmaa kiertävän plastinaatinäyttelynsä, jonka karuun nimeen *Bodies... The Exhibition* verrattuna sinänsä mielikuvitukseton *Körperwelten* lähestyy jo mietekirjallisuutta. Samana vuonna Hongjin itse oli akateemisten kiireittensä ohessa perustanut markkinajohtajaksi pikapikaa kivunneen Dalian Hoffen Bio-Technique -yrityksen, jonka avainosaamisalueet ja keihäänkärkiproduktit ovat täytetyt eläimet ja ihmisplastinaatit. *New York Timesin* kesällä 2006 Dalianissa tapaama von Hagens puolsi Kiinan hallituksen uusia tiukempia säädöksiä ruumis- ja elinkaupan hillitsemiseksi. Kun newyorkilainen ABC-televisiokanava (1948–) esitti helmikuussa 2008 maineikkaan toimittajansa Brian Rossin (1948–) raportin kiinalaisesta ruumiskaupasta, siinä väitettiin Hongjinin käyttävän mallinukkevalmistamonsa aineksena teloitettuja vankeja. Omassa haastattelupätkässään von Hagens sai nyhkyttää, kuinka pahoillaan hän oli tällaisesta takaiskusta koko alalle. Hän kiisti itse koskaan käyttäneensä moisia vainajia. von Hagens myös kertoi lopettaneensa ihmisplastinoinnin Kiinassa 2007, tuhkanneensa oma-aloitteisesti kaikki käyttämänsä kiinalaisruumiit ja korvanneensa ne länsimaisilla vapaaehtoisesti luovutetuilla. Yllättävän moni piti asiaa loppuunkäsiteltynä. Kööpenhaminan Tivolissakin 2008 vierailleen *Bodies...in* plastinaatteihin tuli New Yorkissa pakollinen vastuuvapauslauseke siitä, että esillä saattaa olla vankipitoista ainesta. *Body Worlds* sai siinä sivussa kunniallisemman kaiun.

Saksalaisten Kiinan-yhteys nousi kuitenkin uudelleen otsikoihin toissavuonna. Tutkivana journalistina ja ihmisoikeusraportoijana tunnettu yhdysvaltalainen, Lontoossa työskentelevä Ethan Gutmann kertoi 2013, että ABC:n tietolähde oli pyörtänyt puheensa ja väittänyt von Hagensin lahjoneen hänet mustamaalaamaan Hongjiniä. Eikä Gutmann uskonut *Body Worlds*in työläästi vuoltuja expositesineitä vaihdetun uusiin. Ne olivat menestysmonumentteja: Hongjin ja von Hagens olivat lukratiivisen expomanagerointinsa ohessa myyneet plastinaattejaan maksukykyisille medikaalialan toimijoille jopa satojen tuhansien dollarien kappalehintaan. Gutmannista myös eräiden von Hagensin näyttelyhahmojen lyhytjalkaisuus laittoi aavistamaan pahinta. Hän kehotti bodyworldsilaisia suostumaan – kerskumansa avoimuuden ja puhtoisuuden hengessä – exponaattiansa riippumattomiin DNA-testeihin.

Gutmann kytki von Hagensin Kiinan-toimet hallinnon hirmuvaltaan. Kumouksellisena 1999 kiellettyyn Falun Gong -aatteeseen ja elämäntapaan yhdistettyjen kiinalaisten tutkijana hän kertoi vielä 2006 epäilleensä näiden vainottujen kansalaisten puheita laajamittaisesta elinryöstelystä ja siirrännäisbisneksestä. Pehdyttyään asiaan Gutmann arvioi kirjassaan *Slaughter* (2014), että jopa 65 000 falungongilaista olisi joutunut pakkoelinluovuttajaksi. Jo 80-luvulla kansainvälisiä sijoituksia houkutellessa Dalianissa ja sen erikoistalousalueiksi kelpuutetuilla tienoilla Liaoningin maakunnassa otettiin vuosituhannenvaihteessa säilöön

ehkä jopa miljoona falungongilaista. Alue korostuu Gutmannin mukaan informanttien kertomuksissa niin vauraista elinturisteista kuin kidutuksista ja teloituksista. Ruumismarkkinoitten kannalta tämä tarkoitti tarjonnan ja kysynnän kohtaamista.

Plastinaatiossa pitää saada eloton ruumis käsittelyyn kahdessa vuorokaudessa. Kiinassa kenenkään perään kysymättömiä ruumiita ei lain mukaan luovuteta tieteellisiin tarkoituksiin näin nopeasti. Tämä vihjaa viranomaisten suomista oikoteistä ja erivapauksista. Dalianin kovaotteiseksi tiedetty ex-kuvernööri, nousevasta tähtipoliitikosta elinkautisvangiksi 2012 muuttunut Bo Xilai (1949–) ehti antaa von Hagensille ystävyyspalkinnon tämän panoksesta seudun virvoittamiseen. Vauhtiin päästyään Gutmann kytkee elin- ja ruumiskaupan peittelyyn brittiliikemies Neil Heywoodin (1970–2011) outoja diplomaattisia jälkipelejä aiheuttaneen murhan, josta Xilain vaimo tuomittiin. *Body Worlds*in lakimiehet pyrkivät estämään *Slaughterin* julkaisun uhkaamalla tekijää oikeustoimilla ja ”rahallisilla menetyksillä”.

Jää nähtäväksi, mitä näistä yhteyksistä ja väitteistä myöhemmin selviää. Joka tapauksessa von Hagensin itsestään ja toiminnastaan jakama ja median auliisti toistama kuva on räikeässä ristiriidassa tosiasiallisen – teloitettujen tai muuten vain perimättömien – ruumiitten manipuloinnin kanssa. *Body Worlds* kehuu keränneensä pääosin Saksasta ja Yhdysvalloista viime vuosina lähes 15 000 aulista ruumiinluovuttajaa. Näistä sopimuksen solmijoista noin tuhat on jo kuollut ja muuttunut osaksi rikkauksia kerryttäneitä muovistusbisnestä. Jos se on näin menetellen saatu putsatuksi Kiinan hallinnon vainolaisten hurmehesta, toiminta pantiin ainakin vauhtiin vuosia jatkuneella hikipajatyöllä ja vähintään osin kaikkea muuta kuin lahjoitetuilla ruumiilla ja elimillä. Joku voisi verrata saavutusta monen muun alan tarinoihin maapalloistuneesta nykyrahanteosta, mutta keskitytään tässä plastinaatioon.

Showmies

Gunther Liebchen syntyi Puolassa ja kasvoi Itä-Saksassa. Jenassa opintonsa aloittanut anatomi sanoo päätyneensä poliittiseksi vangiksi, joka Länsi-Saksaan päästyään 1970 jatkoi lääkäriksi pätevoitymistään Lyypekin yliopistossa. Heidelbergissä 1975 hyväksytyt väitöskirja käsitteli eri anesteettien vaikutuksia ruokatorveen. Samana vuonna avioliiton solmiessaan hän omaksui ensimmäisen vaimonsa Cornelian sukunimen von Hagens. Hänen elämänsä ensimmäiset kolmekymmentä vuotta poikkesivat näin koko lailla liittotasavaltalaisten normioppineitten urapoluista. Nokkelan kemistin ja etevän veitsenkäyttelijän seuraavat parikymmentä vuotta viettyivät uudenlaisen olinlokeron kaivertamisessa länsiteutonisen jäykkään ja hierarkkiseen korkeakoulumaailmaan ja ennenkuulumattoman liikeidean säntilliseen kehittelyyn. On turha vatvoa, loiko DDR:läis-BRD:läinen tutkimuskulttuuri hirviön. Varmaa on vain se, etteivät kummankaan maan lääketieteelliset sosiaalistamisvoimat ehkäisseet ruumistempausten hautomista ja täytöntöönpanoa.

Saatuaan viisikymmenvuotiaana tuulta varsinaisen kutsumuksensa purjeisiin von Hagens omaksui ainakin ajoittain ilmeisen kernaasti julkkisroolinsa kauhisteltuna kuolonkauppihana. Ei ole kenties aihetta otaksua hänen samastuneen yksinomaan taktisista syistä Da Vincin, Vesaliuksen ja muiden renessanssimestareitten päämäärään selvittää ihmisanatomian aarteet omakätisesti itse itselleen ja mahdollisimman täysipainoisesti muillekin jakaen. Eikä ole ehkä syytä pitää täysin tarkoitushakuisena ja omahyväisenä hänen tavoitettaan korvata patologiaan yleisessä mielipiteessä yhdistyvä patologisuus elämänläheisemmällä, kahvipöytäkeskusteluun istuvilla, jopa hilpeillä piirteillä. Yhtä kaikki hänen perimmäisillä vaikuttimillaan ja syvimmillä tunnoillaan on vähän merkitystä siihen verrattuna, mitä *Body Worlds* sisältää ja mitä siitä on osuvaa sanaa. Olematta kulttuurisuvun umpiakateeminen skolaari tai raskaansarjan julkinen intellektuelli von Hagens sattui hankkimaan erikoistaidon, joka osoittautui kaupallisesti hyödynnettäväksi. Harkittua tai ei, herkkä imago ja tunteileva puheenparsi lisäävät kierrettä hänen räväkäksi hämäämiseksi mieltävyään toimintaansa.

”On kunnia aiheuttaa kiistaa”, plastinaattori ”kiherteli” lokakuussa 2002 *Guardianille* hänen Lontoon-näyttelynsä nostatettua vastalauseita. ”Tee kaikin mokomin sensaatiojuttu”, hän usutti toimittaa. ”Tuleepahan enemmän kävijöitä.” Kukin vatvokoon tykönään, replikoiko näin ymmärtämättömän julkisuuden jo ennalta kesyttävä peluri, rajuudellaan keikaileva komediantti vai haavoittuvainen, ahtaalle ajettu oman tiensä kulkija. Joka tapauksessa von Hagensin manööverit katseiden keskipisteessä eivät rajoitu näyttelytoimintaan.

Hän avasi saksalaisen vainajan luovuttaman ruumiin marraskuussa 2002 lontoolaisessa Atlantis-galleriassa, vanhasta panimosta muotinäytös- ja messukäyttöön muutetussa ja 500 pääsylipun hankkineen katsojan täyttämässä näyttelysalissa. Viranomaiset kielsivät ruumiinkäyttöä rajoittavien lakien nojalla tämän ensimmäisen vastaavan toimenpiteen Britanniassa 174 vuoteen, mutta poliisi salli ja julkinen Channel 4 -kanava (1982–) televisioi sen. Seuraavana vuonna von Hagens lohkaisi haastattelussa olevansa mieluusti brittikirjailija Mary Shelley'n (1797–1851) 1818 luoman eriskummallisen tiedemiehen, Tri Frankensteinin manttelinperijä: tämä italialaiskokeilija onnistui herättämään henkiin yhden ihmisperäisestä aineksestä rakentamansa hahmon. Vertauksessa ei onnu saksalaisen hahmojen elottomuus, vaan se, että sepitteellinen Frankenstein peukaloi fiktiivisiä kudoksia, siinä missä von Hagens sormeilee faktisia. Samassa hän kertoi teettävänsä omasta kuolleesta ruumiistaan muovistetun muunnelman, jossa poikaplastinaatti dissekoï isäplastinaattiaan. Mutta koska isä sen kuin porskuttaa, von Hagens toivoi yhdysvaltalaiselle cyberkulttuurilehdelle *Wiredille* (1993–) 2013 antamassaan haastattelussa päätyvänsä muoviviipaleiksi. Yhdessä jututettu Whalley ilmoitti haluavansa miesvainaastaan kokoplastinaatin.

von Hagens pääsi muutaman luomuksensa kanssa vierailemaan James Bond -filmissä *Casino Royale* (2006). ”Kuolleita myynnissä siivuittain”, otsikoi iltapäivälehti *Bild* (1952–) 2008 esitellessään tietojaan tohtorin suunnitelmista tyrkyttää plastinaatiokoneistonsa hedelmiä myös yksityishenkilöille. Viestimen mukaan saksalainen aikoi tuotteistaa 16 läpinäkyvästä, vain parin millin paksuisesta ihmisen pää-, kaula-, vartalo- ja raajaläpileikkeestä koostuvat 1 400 euron peruslaatuuniput ja 2 800 euron lujalaatusetit. Näitä ohuenohuita lihakauppa-artikkelin kaltaisia valmisteita ei ollut tarkoitettu syötäväiksi eikä esimerkiksi lasinalusiksi, von Hagens teroitti *Bildille* lisäten, että loppusijoituspaikka oli sekajätteen sijaan krematorio. Huimaa tai ei, koko juttua pidettiin kaikessa äärimmäisyydessäänkin tuttuna roskalehtimoskana, jossa tavattiin lajityypillinen moralisoinnin ja mässäilyn yhdistelmä plastinaattorin ”hullujen päähänpistojen” äärellä. Luotetumpienkin välineitten etusivuille von Hagens ylsi kuitenkin avatessaan 2010 – ”ainoastaan päteville käyttäjille” – ihmisruumiin muovistettuja osia tai tarvittaessa kokonaisia plastinaatteja myyvän nettikaupan: täyskokoinen muoviste lähti alle sadallatuhanella eurolla. Channel 4:lle hän palasi pääsiäissunnuntain erikoisessa 2012: mies tavattiin rakentelemassa plastinaattiversiotaan krusifiksiteemasta. Siinä sivussa hän tilitti toimintakykynsä hiipumista sairauden kourissa.

Mikään mainituista julkisista interventioista ei siis estänyt Heurekaa puhumasta *Body Worlds*in ”tieteellisyydestä” ja ”hartaudesta”. Kun kerran näyttely on avattu, ei kannattane sanoa, että siinä on tiedettä viistäviä juonteita ja makaaberi tunnelma. Tämä logiikka ei tosin ole tieteen vaan markkinoinnin logiikkaa. Varsin monen kauppiaan mielestä vain von Hagensin tuotteet eivät sovi muiden hyödykkeitten rinnalle kunniallista myymistä pilaamaan. Heureka toimintakertomukseen viety termi ”terveysvalistus” on suora käänös körperwelteniläisten rummuttamasta *gesundheitliche Aufklärung*ista. IfP:n lauluja laulavan tiedekeskuksen yleisvakuutukset ”ydinarvomme on tutkimus ja tiede” tai puhe ”merkityksellisen sisällön” jakamisesta ja ”uteliaisuuden, luovuuden ja laadun” vaalimisesta kalskahtavatkin lievästi sanottuna ontoilta. ”Varmistamme paikkamme Suomen kärkekohteiden joukossa tarjoamalla vetovoimaisen Heureka-elämyksen”, ”Edistämme Heureka vaikuttavuutta”, ”Varmistamme Heureka taloudellisen perustan” ja ”Vahvistamme innostavaa ilmapiiiriä ja tuloksellisuutta” kuuluvat jo astetta sattuvammat strategiateesit.

IfP näyttelykumppaneineen on teettänyt kävijäkyselyitä *Body Worlds* -kokemuksista. Niiden

avulla se todistelee, että muovistusten esillepanot ovat lisänneet ihmisten arvostusta omaa ruumistaan kohtaan, antaneet vinkkejä terveelliseen elämäntapaan ja herättäneet mietteitä elämän- ja kuoleman kysymyksistä. Näitä kohtia on siis ruksittu monivalintalomakkeesta. Tämän perusteella bodyworldsilaiset kuuluttavat – ja sen partnerit toistavat – että näyttelyllä on opettavais-kasvattavais-valistuksellisesti-sivistyksellinen luonne. Touhun tieteellisyys taas juontuu heidän mukaansa plastinaatiotekniikan ja ruumiitten esillepanon niveltyemisestä anatomian historiaan. Kasvatuksellisuus ja tieteellisyys yhdistyvät von Hagensin velmussa tavassa julistaa ”anatomian demokratisoimista”. Akateeminen ruumiintutkimus piilottaa ihmisen rakenteelliset-toiminnalliset salaisuudet yliopiston suljettuun ammattilaisteatteriin, kun taas hän vie nuo tiedot ja kokemukset kansanvaltaisemmille areenoille näyttelysaleihin, televisioon ja nettiin. Perssonin 2002 Heureka tehtäväksi mainitsema ”tieteen popularisointi” täytynee siis käsittää yhteensopivaksi vonhagensilaisen ruumisbisneksen kanssa.

Vajavaiset tiedenäytöt

Julkisuusperiaatteen korostaminen kuuluu IFP:n menestyksellisesti vaalimiin strategioihin. Jos von Hagensin on onnistunut kuin ohimennen langettaa varjoa teologien ja kirkkojen ylle näiden tietystä kuoleman monopolista, hän on vakain tuumin ja alleviivatuksi käynyt kampanjaa anatomien ammattikuntaa sekä alan opetus- ja tutkimusperinnettä vastaan. Jos hän on uskonnollisissa tai hengellisissä pulmissa leikkisä ja luovia vapauksia hyväksi käyttävä koettelija, tiedollisissa tai tieteellisissä yhteyksissä hän on itseään onnitteleva haastaja. von Hagens esittäytyy verkkosivustollaan ”maailman johtavaksi anatomiksi”.

Asia on puitava koruttomimmin. von Hagensin väitöskirja ei kuulu anatomian vaan anesthesiologian alaan. Häneltä puuttuu saksalaisen yliopistomaailman professorikelpoisilta tutkijoilta vaatima väitöksenjälkeinen itsenäinen tutkijaksi pätevytyminen eli habilitaatio. Silti hän esiintyy kernaasti kaksoistittelillä ”Dr.” ja ”Prof.”, minkä käytännön Heidelbergin yliopisto riitautti 2003: mutkikas oikeusjuttu päättyi 2007 rikkeen toteamiseen oikeudellisesti vähäiseksi. Tieteellisesti se on painokas, semminkin kun von Hagensin kiinalainen kutsuprofessori koostuu plastinaatiotekniikan vientiponnistuksista, uudempi New York Universityn vastaava kiinnitys taas järjestyi 2004 hammaslääkäriskoulutuksen puolelta vailla viran tai opetuskuvan täsmentämistä anatomiakäsinteellä. Hän työskenteli kyllä 1975–1995 Heidelbergin yliopiston anatomian ja patologian laitoksilla, mutta hän ei pätevytynyt tutkivana tai opettavana anatomina. von Hagens keskittyi plastinaatiotekniikan kehittämiseen.

Hän on julkaissut 1979 yhden oman artikkelin *Anatomical Record*issa (1906–) ja 1987 yhteispaperin *Anatomy and Embryology*ssa (1901–). Arvostetuissa tiedejournaaleissa ilmestyneet tekstit kuitenkin vain esittelevät muovistamista. von Hagensin muut kirjalliset työt rajoittuvat näyttelykatalogeihin ja oheisteksteihin sekä harvoihin yhteisesiintymisiin monologis-marginaalisissa *Journal of Plastination*issa (1987–). Tätä lehteä ja sitä julkaisevaa International Society for Plastinationia (ISP) (1986–) eivät ole johtaneet anatomiaprofessorit vaan esimerkiksi neuro- ja eläintieteiden viranhaltijat. Eritoten 90-luvun puolivälistä alkaen lehti on palvellut soveltavalla otteellaan muovistoteknologian tarpeita. Tieteellisen vähämeriittisyyden vastapainoksi saattaisi kelvata perinteikkään yhdysvaltalaisen medikaalikirjatalon Lea & Febigerin 1991 kustantama anatominen atlas eli kuvitettu kirja ihmisruumiin osista. von Hagensin saksaksi, espanjaksi ja japaniksi käännetty teos on kuitenkin ennemminkin plastinaatiomenetelmän havainnollistus kuin kontribuutio anatomiseen perustutkimukseen, saati atlastradition tunnustettu uudistus.

von Hagens ei selvästikään ole ansioitunut anatomiatieteessä. Hän on huomattavasti leimallisemmin ruumiin pilkonnan ja erikoiskäsittelyn mahdollistamaan rekonstruoivaan säilyttämiseen perehtynyt tekniikko kuin tieteilijä. Kaikkein ilmeisimmin hän on yrittäjä: jo 1978 hän perusti Biodur-nimisen yrityksen. Hänen nykytekemisensä ovat suurinta jatkoa tälle avaukselle. Näin totesivat myös seitsemän heidelbergiläistä anatomian professoria von Hagensille marraskuussa 2004 esittämässään avoimessa kirjeessä. Kuten Peuker ja Schulz

toistavat, näiden vanhojen kollegoiden mukaan *Body Worlds* vaihtaa anatomisen pieteetin silkkaan tehoon, ”pidäkkeettömään voiton- ja näkyvyydentavoitteluun”. Voyeurismista mainitsi jo 2002 belgialaisen UCL-yliopiston anatomian professori Benoît Lengelé (1962–) *La Librelle* (1884/1915–) antamassaan kommentissa. Vastaavasti Espanjan eturivin anatomeihin kuuluva professori Domingo Ruano Gil (1932–) liitti *El Paisin* haastattelussa 2007 teknisesti etevän mutta muuten epäkunnioittavan näyttelyn ”morbidiin uteliaisuuteen”.

Anatomia ei ole bodyworldsia

Anatominen ruumiinavaus on perinteinen osa lääkärikoulutusta. Se tapahtuu etukäteissuunnitelman mukaisesti käyttämällä palsamoituja ruumiita tai toimittamalla avaus heti kuoleman jälkeen tai kylmäsäilytetyllä ruumiilla. Pääpaino on opiskelijan ohjatussa tekemisessä, ei niinkään lopputuloksessa. *Body Worldsin* lähentäminen tähän tutkimuksellisesti-opetuksellisesti-ammattilliseen toimintaan on moninkertaisesti harhaanjohtavaa, kuten Santti kuvasi von Hagensin kritiikissään. Muovistetut ruumiit tai niiden osat esittävät sinänsä taitavien ja anatomiseen pohjatietoon varaavien ruumisteknikoiden työn lopputuleman. Ne voi rinnastaa muovista tehtyihin anatomisiin malleihin tai yksityiskohtaisuudessaan ja tarkkuudessaan näiden verosiin 3D-mallinnuksiin. Anatomisilla malleilla on kuitenkin Santin mukaan koulutuksellista merkitystä vain, jos niitä käytetään osana systemaattisia anatomian opintoja pätevän opettajan johdolla. *Body Worldsin* esittelemät silmin nähtävät ja sormin tunnusteltavat rakenteet on tunnettu jo pitkään. Anatomiasa näiden tutkimiseen kuuluu uusia käsittely- ja kuvantamismenetelmiä. Julkinen kirjoittelu von Hagensista on niin sotkuista, että tämäkin selviömäisen kirkas ero tieteenteon ja näyttelytoimen välillä on käynyt suttuiseksi.

Ehkä voisi puolustaa *Body Worldsin* tiedesisältöä rajatummin vaatein. Saattaisi kiinnittää huomion käsityön osuuteen sekä plastinaatiassa että anatomian historiallisessa kehityksessä ja omakätisen taidon edelleen merkittävään osaan ruumiintuntemukseen vihkiytymisessä. Tieteeksi tekeytymättä, näyttelyille ominaisella tavalla ja laajassa ei-ammattilaisten julkisuudessa käyvin keinoin expo paljastaisi jotakin olennaista anatomiasta lääketieteellisen ymmärryksen ja terveydenhoidollisen oivaltavuuden perusteissa. Mutta tällaista oikeutusta tuskin voi edes kuvitella saatavan yhdellä kädellä kaupallisuudelle uhraavalle viihdetirehtöörille ja toisella klassikkoihin ja kunnioitukseen viittilöivälle marttyyriille.

Kiintoisa viimeaikainen hanke oli yhdysvaltalaisen T. Kenny Fountainin etnografinen tutkimus anatomiksi pätevoityvien lääketieteilijöitten työskentelystä. Tutkija seurasi läheltä, kuinka opettajat ja jatko-opiskelijat puhuivat keskenään, hyödynsivät oppimateriaalia, etenkin eri tapoja hahmottaa ihmisruumista, ja harjaantuivat ammattimaiseen dissekoimiseen. Fountain keskusteli anatomiakurssin järjestäjien ja osanottajien kanssa erilaisten visuaalisten ja kolmiulotteisten mallien kyvystä tukea teknisen taidon karttumista. Hänen mukaansa moni kehui von Hagensin plastinaatteja siitä, että ne ikään kuin yhdistivät kuvalliset esitykset ruumiinosista ja itse leikkelyn. Fountain ei saa otetta tästä ideasta. Retoriikkapainotteinen tutkimus pitäytyy liiaksi viestinnässä ja puhetavoissa sekä liian vähän anatomisessa oppiaineksessa ja käytännössä tai näiden käsitteellistämässä, saatikka alan oikeudellisyhteiskunnallisessa hahmottumisessa, jotta se voisi yltää von Hagensin menetelmien ja hankkeiden pätevään arviointiin. Yliotteen saa epäkriittinen suhtautuminen *Body Worlds*iin.

Fountain väittää rauenneiksi kysymyksiä plastinaateiksi käsiteltävien ruumiitten hankkimisesta ja luovuttajien myöntymyksestä. Jäljelle jäävä huoli koskisi enää kuolleitten esillepanon sävyä. Tutkija päätyy kehuun näyttelyn kykyä yhdistää tieteellistä ja taiteellista sekä karmaisevaa ja kaunista tavoilla, jotka anatomeiksi mielivistä kuulemma kaikessa arveluttavuudessaankin auttoivat heidän tekemistensä ymmärrettäväksi saattamisessa maallikkotuttaville. Mitätöimättä nykyään yksityisen Case Western -yliopiston englannin kielen apulaisprofessorina toimivan Fountainin löydöksiä on todettava viat hänen työssään. Se muuttuu kiitokseksi von Hagensille. Näyttelyseinämille ripustetut mietelauseet ovat Fountainista omiaan synnyttämään ”pohdintaa elämän tarkoituksesta ja kuoleman luonteesta”.

Tutkija lainaa von Hagensin puheita exposita paikkana ”valistumiselle ja mietiskelylle, jopa filosofiselle ja uskonnolliselle itsetuntemukselle”, muttei edes huomaa toistavansa tutkimuskohteensa markkinointiväittämiä.

Fountain viittaa kyllä ”joidenkin” anatomien ”erinäisiin” varauksiin ja huolenaiheisiin *Body Worlds*ista. Hänen vaa’assaan painavat kuitenkin enemmän ”toisten” anatomien ihastus plastinaattien taiturimaiseen toteutukseen ja ”outoon kauneuteen” sekä parin hammaslääketieteen opiskelijan yhtä körperwelteniläiset puheet siitä, miten teos sai heidät ”arvostamaan elämää”. Hän tilittää, kuinka oli itse ensivisiitillään hätkähtänyt muovisteiden ”kummaa eloisuutta”, mikä kertoo von Hagensin omakehän rakennelmiensa vitsaalisuudesta. Kielentutkijaa on viety kuin litranmittaa: IFP:n kansanvaltaistuspropagandakin toistuu tutkimuslöydökseksi puettuna. Fountainin mukaan *Body Worlds* tuo julki ammattilaisten suljetuissa tiloissa piilossa pysyneen käytännön: sillä on ”pedagogista, medikaalista ja esteettistä” merkitystä. Jos Heureka tapa peesata von Hagensin ja Whalleyn mainospuffeja on kiusallista tiedekeskukselle, Fountainin väitöksen tapa toistaa niitä on häpeäksi tieteelle.

Artisti maksattaa

Tiedeyhteisön sijaan von Hagens on etsinyt toimilleen pönkitystä muualta. Yksi suunta on taidemaailma. Artikkelissaan 2001 hän kuvasi työtään taiteen ja tieteen välille asettuvaksi ”osaamis-” tai ”taidontaiteeksi” (*Könnenskunst*) ja ”anatomiaiteeksi”. Taiteellistamisen vaikuttimeksi hän nimesi tarpeen häivyttää ruumiitten puistattavuus ja luotaantyöntävyys. von Hagens kertoi tutustuneensa saksalaisen performanssi- ja käsitetaiteilijan Joseph Beuysin (1921–1986) aikaansaannoksiin sen jälkeen, kun miehiä oli verrattu toisiinsa muun muassa samanlaisen huopahatun perusteella. Hänestä heitä yhdisti sekä ”epäsovinnainen ajattelu” että ”yritys käydä töistään ja kannoistaan jatkuvaa keskustelua maallikoiden kanssa”. Tästä rakentui myös ero: Beuys ”koetti päästä maallikoiden suosioon, mutta voittikin puolelleen älymystön, kun taas minä hain kollegoideni suosiota, mutta sain maallikoiden hyväksynnän”.

Brittiläinen taidejulkaisu *Studio International* (1893–1999; verkkolehti 2000–) ei vielä 2001 nähnyt von Hagensia aivan Beuysin kaltaisen lähes jumaloidun artistin tapaisena toimijana. Pikkujutussa se nimitti tätä ”nykyajan Hannibal Lecteriksi” viitaten yhdysvaltalaisen Thomas Harrisin (1940–) kannibalismia ja ihmisnylkemistä sivuvaan jännäriin *Uhrilampaat* (*Silence of the Lambs*, 1988) ja siitä tehtyyn kassamagneettielokuvaan. Yhtä kaikki *Studio* kuitenkin noteerasi ”harvinaislaatuiseksi” ja renessanssiin viittilöiväksi kehaisemansa *Body Worlds*in ja jätti kysymyksen ilmaan: ”Mutta onko tämä taidetta?” Samaa kysyi 2002 *Guardian*. Sille vastasi Lontoossa tehdyn taidenettilehden *The Jackdaw*’n (2000–) päätoimittaja David Lee (1953–), joka piti *Body Worlds*ia ”usko tai älä” -kummajaisjuttuna.

Studio International antoi 2002 lääkäri Robert Johnstonin arvioida Britanniassa vierailleen näyttely. Siitä tuli yksi varauksettomimmin von Hagensia suitsuttaneista kirjoituksista. Johnstonista yksikään exponaatti ei ollut tehty shokeeraamaan vaan joka ikinen ”tiettyä tarkoitusta palvelemaan”. Funktionalismista yllettiin ylevämpäänkin: raskaana oleva hahmo avattuine kohtuineen ”voisi olla mauton ja loukkaava”, mutta se ”saavuttaa painokkuuden, joka on enemmän kuin tarpeeksi oikeuttamaan koko näyttelyn”. Kriitikko peruutteli sitten myöntäen, että expon taiteellisuudesta voi olla monta mieltä, mutta anatomisesti se oli moitteetonta. Johnston muisteli omia lääkisaikojaan, kun hän leikkeli ”vastenmieliseksi massaksi” kuukausien mittaan harmaantunutta ja ihmiseksi tuskin tunnistamattomissa olevaa ruumista formaldehydenhajuisena opiskelijana, jota huhkinta tieteelle myötämielisen vainajan jälkeensä jättämän lihan kimpussa ei suuremmin valmistanut myöhempiin kirurgin töihin. Sen sijaan *Body Worlds* oli hänestä sitä, mitä tohtori määräisi, jos vain saisi. Johnston näpätty BBC:n ja *Guardian*in välittämiä ”Mengele”-nimittelyjä ja muuta kauhistelua, näyttely kun on ”mainion selväpäinen, älykäs ja jopa valistava”.

Useilla uskontoa piikittelevillä lohkaisuilla ryyditetty juttu on oiva esimerkki von Hagensiin

erityisen myötäsukaisesti suhtautuvista teksteistä. Suopeaa vastakaikua antaneita tahoja yhdistää halu esiintyä pelkäämättöminä ja ennakkoluulottomina kuvainkaatajina. Tätä koetetaan avittaa otatuksella kätevimmin konservatiiviseksi käyvän olkiukon kanssa. von Hagensin tarpeisiin moinen sopii erityisen hyvin siksikin, että todellisten vanhoillisten oikopäätä hänelle esittämät madonluvut kääntävät lähes automaattisesti liberaalit hänen puolelleen. Näin kävi ainakin Johnstonin ruotiman Lontoon-näyttelyn aikoihin: *Guardianin* jutusta olisi hyvinkin voinut tulla kriittinen, ellei maan oikeiston vanha jääkäri, skottiparlamentaarikko Teddy Taylor (1937–) olisi kiirehtinyt haukkumaan näyttelyn sairaaksi sitä edes näkemättä. Niinpä *Guardian* antoi von Hagensin rauhassa puhua omiaan.

Molemmista jutuista aiheutui omantunnonpistoksia. *Guardianin* 2004 julkaisemaan Saksan-kirjeenvaihtaja Luke Hardingin (1968–) raporttiin laittomista ruumisraheista on edellä jo viitattu. Myös *Studio* julkaisi 2004 pikku-uutisen von Hagensista: tällä kertaa kerrottiin Saksan valtiosyyttäjien tutkivan tämän plastinaattimateriaaleja. Hurskasteluun siirtyen lehti lausui, että ruumiita ”voidaan myydä alehintaan Kiinassa, mutta he ja heidän sukulaisensa ovat silti ihmisiä, eläviä tai kuolleita”. Se jopa letkautti, Mengele-vertauksiin palaten vaikkakin Mengeleä mainitsematta, että von Hagensin väitteet ”vapaaehtoisista” (lainausmerkit *Studion*) ruumiinluovuttajista toivat mieleen ”1900-luvun synkeät notkelmat”.

*Body Worlds*ia kuvaillaan yleensä taiteeksi vain erotuksena tieteen totisuudesta ja ulossulkevuudesta pohtimatta sen väitetyn taiteellisuuden erityistä luonnetta tai suhdetta muihin nykytaiteen ilmiöihin. Otollisimmin rasvaimetyt, vapaasti seisoviksi kiintohahmoiksi pystytetyt plastinaatit lähestyvät kuvanveistoa. Alankomaalainen päivälehti *De Volkskrant* (1919–) kuvailikin 1998 niitä ”veistoksiksi” osana ”bisarrinsorttista mutta suurta” taidetta. Mutta koska harva on nähnyt von Hagensin ja Whalleyn asetelmissa mitään esteettisesti väkevää, näyttelyn keräämä taidehuomio on kiinnittynyt yhtäältä itse hahmoihin ja toisaalta koko speaktaakkeliin sen koetun asia-aineuksen aitouden, aiheen repäisevyyden ja ihmisruumiin representaatiohistoriaan kohdistuvien viittausten korostuessa yli muun. Pohjalla on etenkin brysseliläissyntyisen ja Padovan yliopistossa vaikuttaneen Andreas Vesaliuksen (1514–1564) suurenmoinen kuvitettu ihmisanatomiateos, jossa ruumiinrakenteita ja -toimintoja esitellään tyyppillisesti ihottomien, pystyasennossa olevien ja maisemiin sijoitettujen hahmojen avulla. Nyt nuo painoteknisesti toisinnetyt kuvat ovat palanneet kummittelemaan anatomian nimissä galleria-artikkeleiksi rahdattuina kolmiulotteisina muoviruumistuotantolinjan tuotteina.

Tehokeinojen tilannesidonnaisuus

Taiteen kentän rannattomuus tarjoaa mahdollisuuksia katsoa *Body Worlds* sille tavalla tai toisella kuuluvaksi. Kovin paljon sen taiteellisuudesta eivät taide-ekspertit ole kuitenkaan lausahdelleet. *El País*in jutussa 2010 von Hagensin töitä pidettiin ”aistillisia kokemuksia” käsittelevinä ”luovina tuotoksina”, joilla oli ”esteettisiä muttei taiteellisia” ominaisuuksia. Toisinaan esitetyt yhtymäkohdat 60-luvun itävaltalaiseen aktionismiin, 70-luvulta saakka hätkähdyttäneeseen serbialaiseen ruumiintaiteilijaan Marina Abramovićiin (1946–) ja 2000-luvun kiinalaisartistiin Zhu Yuniin (1970–) ovat ohkaisia. Tieteen historiaan ja etiikkaan perehtyneen brasilialaisfilosofin Regina Andrés Rebollon 2003 mainitsema kytky brittitäiteilijä Anthony-Noel Kellyyn (1956–) onkin pitävämpää laatua. Kuten BBC uutisoi maaliskuussa 1998, Kelly tuomittiin yhdeksäksi kuukaudeksi vankeuteen vuosia jatkuneesta tieteelle luovutettujen ruumiinosien varastamisesta ja käyttämisestä gallerioissa esillä olleisiin hopeanvärisiksi maalattuihin veistoksiin. Esimerkiksi *Guardian*issa muovisteita on luonnehdittukin ruumistaiteen (*body art*) sijasta kalmotaiteeksi (*corpse art*).

Yhdysvaltalainen taiteentutkija ja vammaisaktivisti Petra Kuppers pohti 2004 plastinaattien luonnetta. Hänestä ne olivat yhtäaikaan ruumiita ja kartan kaltaisia havainnollistuksia. Kuppers kuitenkin päätyi pitämään niitä pelkkinä objekteina luojansa ”itsespektaakkelissa”. Hänen maannaisensa, kirjallisuudentutkija Hillary M. Nunn, eritteli puolestaan 2006 yhteyksiä, joita 1500–1600-luvun Lontoossa syntyi yhtäältä elpyvän anatomisen taidon ja käytännön sekä

toisaalta suosittuihin kauhutragediakappaleisiin perustuneen näyttämötaiteen välille. Keskittyessään erityisesti leikkelyn ja irtonaisten ruumiinosien teemoihin ajan tragedioissa hän vertaa niiden yleisönmenevyyttä von Hagensiin puhuen ”vanhasta ja uudesta hämmennyksestä elottoman ruumiin äärellä” ja tällaisten tuntemusten ”sitkeydestä”. Analogia jää luvattoman löyhäksi ja epähistorialliseksi, eikä litterääri luenta ruuminäyttelystä vakuuta.

von Hagensin exponaattien poseeraukset ja hänen puheensa ”anomiataiteesta” kytkeytyvät renessanssimestareitten tai uuden ajan alun veriorgiatraagikkojen teosten sijaan paremminkin ranskalaisen Honoré Fragonardin (1732–1799) tuotantoon. Tämä nimitettiin 1765 maailman ensimmäisen eläinlääketieteellisen korkeakoulun anatomian professoriksi Lyoniin ja 1771 sen mallin mukaisesti perustettuun pariisilaiseen opinjoukkoon. Fragonardin erityistaitona oli leikellä kuolleista eläimistä pois tarpeeton sekä säilöä ja kiinteyttää jäljelle jäävät kokonaishahmot patsasmaisiin asentoihin salaisiin, kaiketi lampaanrasva- ja lehtikuusipihkaöljypohjaisiin seoksiin. Esivallankumouksellinen ylimystö mieltäytyi tuoni- ja manapitoisiin koriste-esineisiin: professorista tuli niiden myynnillä vauras mies. Fragonard laajensi työnsä myös ihmisvainajiin tuottaen lopulta tuhansia hipiättömiä niin sanottuja *écorché*-veistoksia tai -viillöksiä, kuten ryhmän *Jigiä tanssivat sikiöt*. Revoluutio vei hänet kansalliseen taideneuvostoon, ja hänen työnsä museoihin. von Hagensin ratsastajaplastinaatti on suora viittaus Fragonardin ehkä kuuluisimpaan työhön, joka nykyään on esillä hänen nimikkomuseonsa kuriositeetikabinettisalissa. Anatomiatieteessä ranskalainen jäi itsekä kuriositeetiksi, koska hän ei osoittanut tutkijanpätevyyttään kirjoittamalla.

Maailman museoissa esillä olevat ihmishahmot nähdään toisinaan rinnasteisiksi *Body Worlds*ille. Alankomaalaisanatomi Frederik Ryuschin (1638–1731) keräämään kokoelmaan lasimaljoissa kelluvia epämuodostuneita sikiöitä voi tutustua Pietarin Kunstkamerassa. Filosofin Jeremy Benthamin (1748–1832) kokonaisuus ja vaatekappaleet pidettävään säilöruumiiseen saattaa törmätä lontoolaisessa University Collegessa. Näihin ja vastaaviin kummuuksiin on tavattu suhtautua jäänteinä ohitetuista kulttuurikausista. Fragonardia ja von Hagensia 2002 vertailleen tietehistorioitsijan Jonathan Simonin mukaan vanhat kaltaisuudet eivät tarjoa suoraa vertailupistettä saati viimekätistä oikeutusta medikalisoituneen teknomaailman *Body Worlds*in tavalle laittaa ruumiit näytille tieteen, taiteen ja sensaation merkeissä. Se vaatii oman selityksensä. Samoin arvioi 2003 nykyään São Paulon yksityisessä USJT-yliopistossa filosofian professorina vaikuttava Rebollo, joka painotti yhteyksiä 1600–1700-lukujen harvinaisuustieteeseen, mutta sivalsi, ettei tieteen tulosten levitys ole sama asia kuin tiede. Eron sotkeminen turmelee Rebolloin mukaan von Hagensin yrityksen siivittää töillään historiallista ja filosofista pohdintaa. Hänen mielestään täytyy tarkata etenkin sinänsä hyödyllisen plastinaatiotekniikan vastalauseita vaatuvia kaupallisia sovelluksia.

Tulkintojen liikahienous

”Minulla hoidettiin paksusuolensyöpää, kun näin näyttelyn. Se ei ollut minusta synkeä. Esille pantuina ruumiit ovat vähän niin kuin taidetta. Ajattelin, että miksipä ei, jos ihmiskuntaa pääsee auttamaan. Vaimo ja poika hyväksyivät [ruumiinluovutus päätöksen]. Jonkinlainen tieteen ja pikkuisen taiteenkin muoto tämä on. Olen nähnyt hyvin liikuttaviakin plastinaatteja.” Tähän malliin avautui flaamilaisessa pikkukaupungissa Molissa asuva viisikymppinen vahtimestari Jos, kun *Gazet van Antwerpen* (1891–) teki 2008 henkilöjuttua Anderlechtissä 2001 esitetyn ”kiistellyn saksalaisanatomin” näyttelyn vaikutuksista. Tällaiset tarinat ehkäisevät lahjoitustahdon ja muovisteita kohtaan tunnetun hellyyden pitkälti joutavaa ällistelyä. Ne eivät kuitenkaan poista tarvetta tutkia näiden tunteiden reunaehtoja.

Varhaisimpia yhä viitattuja pohdintoja von Hagensin luomuksista sisältyi Amsterdamin yliopiston mediatutkimuksen professorin Johanna (José) van Dijekin (1960–) taiteiden tiede- ja teknologiasuhteita perkaavassa yhdysvaltalaisessa *Configurations*issa (1994–) 2001 julkaistuun artikkeliin. van Dijck arvioi viileän ymmärtävästi ihmisten halua lähteä Hagensin ikuistettavaksi ja taideteostettavaksi. Yhtäältä *Body Worlds* hänen mielestään jatkoi

”anatomisten objektien aineellisen tuottamisen” perinnettä. Toisaalta se pui ruumiin luonnollisuutta. Proteesien, geenitekniikan, tekonivelten kaltaisten implanttien ja keinokudosten aikakaudella plastinaatit ottivat väkisinkin kantaa myös nykylääketeeseen ja -terveydenhuoltoon: von Hagensin tekemiset kuolleiden ruumiitten parissa muistuttavat van Dijkista paljonkin ”tieteilijöitten tekemisiä elävien ruumiitten parissa”. Hänestä expositio ”häiritsevintä” ei ole sen suoranaista sisältöä tai inspiroiva häly vaan sen epäsuorasti paljastama totuus arkiseksi tulleesta ruumiinteknologiasta ympärillämme ja sisällämme.

Tämä on edelleen oivaltavimpia tapoja tulkita *Body Worldsia*. Huomattavasti tyypillisemmin se yhdennetään jonkinlaisen enemmän tai vähemmän myönteisen kuntotietoisuuden viriämiseen. Tutkijan ajatusta voisi kenties muuntaa niinkin, että plastinaatit saatetaan kokea jollain lailla sympaattisiksi, ihailtaviksi tai lohdullisiksi, koska ne ovat vapautuneet eläviin ruumiisiin nykyään jatkuvasti kohdistuvista ulkoisista ja sisäistetyistä muokkauspaineista. Ne ovat lujittuneet pysyväisluontoisesti tekemään jotakin ihmisruumiin yksinkertaisesti sallimaa ja sille mieleistä: niiden ei enää tarvitse huoltaa tai huollattaa, suojata tai turvapalveluttaa, kaunistaa tai ehostuttaa, työstää tai kehittää itseään. Vandijkilainen lähestymistapa kuitenkin vie huomion pois yleistä hyväksyntää tosiasiaa tai edes mahdollisesti nauttivista ja nauttimattomista tavoista kajota kuolleisiin ruumiisiin.

Ensimmäinen kunnan kirja *Body Worldsista* oli saksalaisen moraalifilosofin F. J. Wetzin (1958–) ja sveitsiläisen oikeusoppineen Brigitte Tagin (1959–) 2001 toimittama antologia. Siihen kirjoittaneiden joukossa oli von Hagens itse artikkelillaan, jota on jo edellä lainattu. Wetzistä sukeutui nopeasti hänen eräänlainen hoviselittäjänsä, joka myös julkaisi yhdessä Whalleyn kanssa kirjoitetun henkilökuvan tästä ”tabujenrikkojasta”. Melko moniäänistä ja puolueettomuuteen kurkottavaa varhaista toimitusta hallitseekin halu ymmärtää ja tarjota myönteisiltä von Hagensin tavalle ”haastaa” totutut tavat suhtautua ruumiiseen ja kuolemaan. Nyttämmin Wetz on osallistunut jopa körperwelteniläisten ruumiinluovuttajataapaamiin jonkinlaisena myyтинpurkajana ja pelonpoistajana.

Myös berliiniläisen anatomian professorin Gottfried Boguschin (1942–) ja kumppanien 2003 ilmestynyt lääketieteilijävetoinen opus suhtautui plastinaattorin tekemisiin myönteisesti ja ymmärtävästi. Silmiinpistävästi se toistelee von Hagensin puheita ”anatomian demokratisoisesta”, kuvataiteen ja anatomian historiallisesta yhteydestä sekä ihmisten halusta sanoa sanansa omasta ”kuolemanjälkeisestä eksistensistään”. Teos kirvoitti osaltaan jo mainitun heidelbergiläisten anatomien julkisen tölväyksen vanhalle virkaveljelleen.

Kansainvälisessä anatomia-yhteisössä asia nousi tapetille viimeistään 2004. Yhteen keskeiseen alan aikakauskirjaan laativat tuolloin yhteisanalyysinsä kaksi yhdysvaltalaisutkijaa, solubiologian professori Charleen M. Moore ja uskonnonhistorioitsija C. Mackenzie Brown. He käsittelivät von Hagensin työtä jatkona renessanssista 1700-luvun lopulle ulottuvalle julkisten ruumiinavausten ja tieteen ja taiteen yhteispelin perinteille. Vasta 1800-luvun alusta vahvistunut anatomiatieteen eriytyminen taiteellisesta esittämisestä ja ilmaisemisesta haittasi heidän mukaansa *Body Worldsin* kokemista ja ymmärtämistä. Heistä von Hagens yhdistää taiteilija-tieteilijä J. W. Goethen (1749–1832) romaanissaan *Wilhelm Meister* (1795–1796) kuvaamat prosektorin ja proplastikon tyypit. Ensin tiedonjonon täyttämä leikkelijä tuhoaa kokonaisuutta selvittääkseen sen salaisuuden pienimmistä merkitsevistä osista. Sitten eheyden ihanteen puolustaja muotoilee kaiken silvotun jälleen täydelliseksi.

Tätä vertausta voi kiittää jälleen poikkeuksellisen sattuvaksi. Se voittaa kertaheitolla löysät Frankenstein-puheet. Samalla tulkinta kuitenkin vie koko ilmiön puntaroinnin symboliselle tasolle kovin kauas ruumiitten käsittelemisen verestä ja lihasta, oikeuksista ja velvollisuuksista sekä näiden ajallis-paikallisista ehdoista. Asiaa ei auttanut Mooren ja Brownin erittelyn jatko-osa, jossa he tutkailivat von Hagensin työtä esimerkkinä siitä, miten anatomia on yhä pääsemättömissä tavalla tai toisella uskonnollisesti ymmärretyn ruumiin pyhyden kanssa. Tutkijat päättelivät, että yksille von Hagens edustaa loukkaavaa väkivaltaa

ja toisille inhimillisten kykyjen juhlistajaa ja kuolemanjälkeisyyden tekemistä siedettäväksi. Ottamatta kantaa he myötäilivät pitkälti *Body Worlds*in julkilausumia ja antoivat ymmärtää, että sen vastustuksen täytyy olla uskonnollispainotteista laatua. Ehkä oli vain paikallaan, että italialainen lehtimies Gianluca Nicoletti (1954–) vaihtoi jylhästi goethelaisen prosektori–proplastikko-akselin hieman ajankohtaisempaan verrokkiin. Hän sijoitti 2011 torinolaisessa *La Stampassa* (1867–) vonhagensilaisen ”muovisen ylösousemuksen” yhtäältä kierrätyksen ja toisaalta Ikean tasalle.

Jäitä borsalinoon

Mainitun Peukerin ja Schulzin lähes pamflettimaisten raportin jälkeen alkoi vähitellen ilmestyä myös muita skeptisesti von Hagensia tarkastelevia kirjoja. Näkyvin kritiikki henkilöityi tanskalaisyyntyiseen Liselotte Hermes da Fonsekaan (1967–). Germanistikkona ja kansatieteilijänä tunnettu doktorandi on toimittanut 2003 alkaen Saksan psykologiyhdistyksen *Zeitschrift für politische Psychologieta* (1993–). Yhdessä koulutushallinnon professorin Thomas Klichen (1957–) kanssa hän toimitti 2006 antologian, jossa joukko ihmis- ja yhteiskuntatieteilijöitä lähestyi muovistenäyttelyitä yksityisen yrityksen harjoittamana kaupallisena toimintana. Anatomisten opetusvälineiden sijasta arvioitiin massatuotettuja kulutustavaroita. Opus heijasteli kyllästymistä siihen, että yksittäiset *Körperwelten*ä kukin omista syistään kannattavat biotieteiden edustajat antavat ymmärtää kaikkien alansa edustajien olevan von Hagensin takana. Nämä eivät muutenkaan pysty käsittelemään koko ilmiötä yhteiskunnallis-kulttuurisena kamppailuna, jossa tärkeää on kriittinen luku- ja argumentointitaito. Vastaavasti teosta jouduttivat eräiden julkisten, kuten ex-tennistähtien Steffi Graf (1969–) ja Andre Agassin (1970–), pinnallisen ihastelevat lausunnot ruuminäyttelystä. Hermes da Fonsecan väitöskirja plastinaatiobisneksistä ja siitä käydystä väännöstä on kuitenkin antanut odottaa itseään jo vuosia. Artikkelissaan 2011 hän oli erityisen kriittinen von Hagensia puolustelevaa filosofi Wetzia kohtaan, jonka puheet surun ”naurettavuudesta” ja lohdun ”myyttisyydestä” sekä plastinaattien kyvystä ”säilyttää kumota [*aufgehoben*] kuolleena-oleminen” voittavat härskiydessään jo IFP:n mainostekstit.

Karun käsittelyn *Body Worlds*ille antoi 2008 yksityisen newyorkilaisen RIT-yliopiston antropologian professori Uli Linke. Ruumiinkulttuuriin erikoistunut tutkija yhdisti plastinaatteja ympäröivän aitoushehkutuksen saksalaisen kansatieteilijän Rudolf Schendan (1930–2000) määritykseen nykyisestä ”fysiomaanisesta aikakaudesta”. Virtuaalisuusvetoisen globaalikapitalismin oloissa on ilmennyt Linken sanoin uusmuotoista ”kaipuuta esineitten esineyteen”, konkreettiseen todellisuuteen. Realismiselitykseen pitää kuitenkin yhdistää muovisteiden luonne raskaasti prosessoituina tavaroina vahvasti tulkituissa lavastuksissaan. Hermes da Fonsecan tapaan Linke pitää olennaisina IFP:n äimistyttävää vastakaikua saaneita väitteitä kuoleman voittamisesta ja elämän jatkumisesta. Häneen viitatenkin professori katsoo näyttelyn olevan museoille ominaisen muistamistehtävän vastaisia.

Linke oli mukana, kun pääosin yhdysvaltalaisin humanistivoimin syntyi 2009 kokoelma kriittisiä kirjoituksia *Body Worlds*ista. Toimittajista T. Christine Jespersen ja Alicita Rodriguez ovat Western-yliopiston kirjallisuuden professoreita, Joseph Starr vapaa tutkija. Monitieteisen tekstikokoelman yleissävy on pisteliäs ja epäileväinen, mutta sen purevuutta verottaa jonkin verran eräänlainen rutiininomaisuus ja epäspesifisyys: ideologia- ja sukupuolikriittisiä huomioita, joita antologiassa esitetään plastinaatinäyttelyn ja sitä ympäröivän puheen arveluttavuuksista, voisi esittää melkein mistä hyvänsä nykyisen kulutuskulttuurin ilmiöstä. Eittämättä kuitenkin muovisteet ovat tyypillisesti miesruumiita, ja naisten osana tässäkin väitetysti radikaalissa ruumiin esittelemisen uudistuksessa on olla ennen muuta äitiyttä esimerkillistämässä. Linke huomauttaa, että tekijöinä ja ajattelijoina esiintyvien mieshahmojen turpeat penikset esitetään viiltelemättöminä, samoin kuin avuttomina katseita kutsuvien naishahmojen rinnat. Lääketieteellisen antropologian, bioetiikan ja sosiomedisiinan asiantuntijana teokseen osallistuneen Lucia Tanassin kirjoitus kuuluu sen parhaimmiston. Hän asettaa vakuuttavasti kyseenalaiseksi näyttelyorganisaation

tavan oikeuttaa tuotteensa osittaisilla ja harhaanjohtavilla väittämillä.

Asiaa on pengottu myös yhdysvaltalaisen lastenlääketieteen professorin, kansanterveystyön tutkijan ja bioetikon John D. Lantosin toimittamassa, Kansasissa 2008 pidettyyn tutkijatapaamiseen perustuvassa ja 2011 ilmestyneessä antologiassa. Mukana oli lääkärikoulutuksen saaneitten lisäksi lain- ja jumaluusopin sekä taiteen ja kirjallisuuden tutkijoita. Monissa kirjoituksissa ruodittiin von Hagensin käsitettä 'julkinen anatomia' (erotuksena 'kliinisestä anatomiasta'), jonka muotona *Body Worlds*ista esitettiin sangen varovaisia huomautuksia. Esille nousi muun muassa ajatus kansalaisten kenties tarvitsemasta "kuolemanjälkeisasianajajasta". Omaa luokkaansa kriittisyydessä oli yksityisessä Macalester-korkeakoulussa saksan professorina toimiva, esimerkiksi natsielokuvia tutkinut ja *Body Worlds*ista aiemminkin purevasti kirjoittanut Linda Schulte-Sasse. Hän kiinnitti huomiota eurooppalaisen ja yhdysvaltalaisen keskustelun eroon: siinä missä etenkin saksalaiset viestimet kirjoittivat pääasiassa näyttelyn pulmista ja arveluttavuuksista, amerikkalaismedia korosti uteliaisuutta herättävää ja innostavaa uutuutta. Schulte-Sassen kalsean arvion mukaan von Hagensilla ei ollut "laadullisia" ansioita, ainoastaan "yrittäjän innovatiivisuutta".

Tähän saakka ehkä ainoan jonkinlaisella akateemisella auktoriteetilla esitetyn varauksettoman myönteisen kuvauksen von Hagensin näyttelyn "suurenmoisuudesta" ja hahmojen "taiteellisuudesta" lienee esittänyt texasilainen plastiikkakirurgian professori Rod J. Rohrich (1953–). Hän kertoi 2007 kotikaupungissaan Dallasissa vierailleen *Body Worlds*in suorastaan "vahvistaneen jälleen koko olemassaoloni sekä kirurgina että ihmisenä". Tällä lienee tekemistä sen kanssa, että kauneusleikkaaja Rohrichin omat tutkimusjulkaisut käsittelevät rasvaimua. Viime vuonna häneltä ilmestyi "fiksuja ja turvallisia ratkaisuja" nättiyspulmiin tarjoava teos *Navigate Your Beauty*. Rohrichia voinee verrata *Bodies...-näyttelyn* "lääketieteelliseksi johtajaksi" pestattuun Michiganin yliopiston anatomian emeritusapulaisprofessoriin Roy Gloveriin (1948–), joka suitsutti 2011 kalvinistiselle lehdelle plastinaattien auttavan hahmottamaan, miten "Jumala loi ihmisen kuvakseen" (1. Moos. 1:27). Lausunto estää osaltaan pyrkimyksiä typistää kaikki muovistekritiikki uskonnollishenkiseksi.

Göttingenin yliopiston käytännöllisen teologian professori Jan Hermelink (1958–) tarttui 2008 von Hagensin puheisiin ruumiin kuoleman jälkeisen hyödyttömyyden korvaamisesta sen eräänlaisella kuolemattomuudella. Hermelink piti niitä lumepuheina ihanteellisesta ruumiista, joka saavuttaa täyden kauneuden vasta kuoltuaan. Monissa näyttelykuvauksissa onkin toisteltu rasvasta päästettyjen hahmojen solakkuutta. Hermelink kiinnitti huomiota joidenkin ruumiinluovuttajien mainitsemaan haluun "julkisuuden valokeilaan ja keskipisteeseen".

Taideprofessori Elizabeth Stephens eritteli 2007 aihetta etäännytetymmin. Hänestä sen enempiä varhaismoderni anatomia *écorché*-kuvauksineen eli ihon aina kunkin tarkasteltavan kohteen – kuten raajan lihasten, luiden, hermojen ja verisuonten – tieltä poistavine kuvineen kuin näiden varaan rakentuva von Hagensin *Body Worlds*kaan eivät ole ruumiin sisäpuolen paljastamisen asialla. Ne ovat kumpikin keksimässä nykyaikaista tapaa esittää sisäruumiillista maisemaa, sisäisyyttä jonakin yksilöllisenä ja itseriittoisena. Todellisuusvastaavuuden karttumisen sijaan todistetaan muuntuvan realismikäsitteen toteutumia. Stephensin silmissä *Body Worlds* on ennen muuta julkisen esittämisen mahdollisuuksien kartoittamista.

Tämä näkemys ei yllä van Dijckin tai edes Mooren ja Brownin kekseliäisyyteen. Silti se on ansiokas yritys muotoilla näyttelyn näyttelyllistä ydintä, näyttelymäisen esitystavan ehtoja osana ruumiin mieltämisten ja havainnollistamisten pitkää historiaa. Stephensin mietteisiin pätee kuitenkin sama kriittinen huomautus kuin noihin tulkinnallisiin vertailukohtiinsa: se on omiaan kadottamaan *Body Worlds*in verisen ja lihaisen konkretian polttavine poliittisine, taloudellisine ja muine vastaavine ulottuvuuksineen.

Tällaisen tendenssin kärjisti tietyllä lailla yhteiskuntatieteilijä Stefan Nicolae puristaessaan

2013 koko kalabaliikista esiin sen korkeimman metatason eli menneen ja tulevan välityksen. Hänen artikkelissaan ei enää oteta epäsuoraakaan kantaa von Hagensin toimien mielekkyyteen tai hyväksyttävyyteen, vaan puidaan *Body Worlds*in vastustajien ja kannattajien keskustelun asettumista ajallemme ominaiseen muistamisen problematiikkaan. Näyttelyn yhteiskunnallisen tähdellisyyden ja arveluttavuuden punninta peittyi paksuimpaan saksalaiseen sosiologiproosaan. Toisen saksalaisen sosiologin, professori Stefan Hirschauerin (1960–) tulkinta ei ole kovin paljon yhteiskunnallisempaa laatua. Hän kiinnitti 2006 huomiota *Body Worlds*issa vierailevien tapaan omaksua kurinalainen näyttelymäinen käytös, joka on ristiriidassa speaktaakkelista lausuttujen ylisanojen kanssa. Hirschaueria pitelee kuitenkin eniten pihdeissään muovisteiden olemistapa tai status: nämä 70-prosenttisesti muoviset oliot muistuttavat häntä kyborgeista eli teknistetyistä eliöistä ja ansaitsevat siten tulla kutsutuiksi inorgorgeiksi. Näitä ja useita muita tulkintoja tarkastellessa häviää ruumiitten ruumiisuus.

Forensiseen makuun

Uusiseelantilaisen Otagon yliopiston bioetiikan professori D. Gareth Jones (1940–) ja tutkija Maja I. Whitaker ovat nousseet näkyvimmiksi von Hagensin tulkitsijoiksi. Koska Jonesin tausta on anatomian tutkimuksessa ja kiinnostukset lääketieteen yhteiskunnallisissa kysymyksissä, hänellä on poikkeuksellisen hyvät valmiudet arvioida *Body Worlds*in merkitystä. Vielä hänen 2000 ilmestyneessä kirjassaan ihmisruumiin käyttämisistä von Hagens vain vilahtaa kiistaa aiheuttaneena toimijana. Whitakerin kanssa 2009 tehdyssä päivitetystä laitoksessa asia otetaan lähempään tarkasteluun. Kaksikko kiinnitti huomiota näyttelyn kehittymiseen. Se alkoi suoraviivaisena ja steriilinä plastinaattien katseltavaksi karräämisenä, mutta siitä tuli taiteellista sommittelua ja meditatiivista kehystystä tavoitteleva kokonaisuus.

Huomiohakuisuus- ja julkisuudenkipeyssyyteillä leikittelevä von Hagens onnistui Jonesin ja Whitakerin mukaan yllättämään anatomikunnan. Se oli saanut tehdä työtään rauhassa yleisöltä ja ”ajattelematta vakavasti” ammattinsa kaikkia puolia. Kansanomaisen viihdytys liittyy von Hagensin anatomian historiassa lähimpin Ruyschin ja Fragonardin etenkin nykyään epätieteelliseksi katsottuihin erikoisuuksiin, mutta Jonesista ja Whitakerista yhteys renessanssimestarien taiteellista ja yleistajuista otetta vaaliviin ruumiin esitystapoihin on myös selvä. Plastinoiduilla ruumiinosilla on opetuskäyttöä anatomian laitoksilla, minkä vahvistaa sveitsiläinen aivotutkija Beat Riederer (1954–) tuoreessa tutkimusartikkelissaan, joskin todeten, etteivät kätevästi laboratoriodien ulkopuolellakin käsiteltävät muovisiivut korvaa omin käsin dissekoimista osana anatomiksi pätevyöitymistä. On syytä mainita, että dosentti Riederer kuuluu *Journal of Plastination*in sisäpiiriin. Häntä kriittisemmin von Hagensiin suhtautuva Jones on myös vierailut ISP:n järjestämissä konferensseissa. Jonesin ja Whitakerin mukaan tieteen syrjämillä ja huvitusten sydänmailla vaikuttavan von Hagensin muovisteet eivät ”kertakaikkiaan luokituta tutkimukseksi”. Touhu on sukua viime aikojen moninlaiselle ruumisvimmalle, jossa välittyvät ahtaasti ”medikaalis-luonnontieteelliset” ja sille tavalla tai toisella vastakkaiset tai vaihtoehtoiset tavat mieltää ruumiillisuutta.

Kirjan yritys välttää *Body Worlds*in tulkinnassa ”tepsimätön liikapelkistys” johtaa ympäröivänsä tulokseen. Tekijöiden retorinen ele tehdä anatomeista ja teologeista kaksi von Hagensin järkyttämää ammattiryhmää ei niinkään onnistu liudentamaan heidän oman anatomiapohjaisen lähestymistapansa sitoumuksia, mutta sen sijaan se yksinkertaistaa sekä ruumis- että jumaluusoppineiden esittämän exonaattikritiikin. Jones ja Whitaker juuttuvat itse puhumaan tieteen ja taiteen sekoittumisesta nykyaikana, jolloin vasta koko jako tieteen ja taiteen sfääreihin on lujittunut ja käynyt mahdolliseksi horjuttaa. Heidän yhdessä kolmannen otagolaisen, tutkija Mike R. Kingin, kanssa 2014 kirjoittamansa artikkeli ei tarjoa kovin paljon enempää. Siinä kolmikko syventyy humanistien esittämiin plastinaattitulkintoihin ja päättelee, että muovisteet sijoittuvat jonkekin elävän ja kuolleen tai aidon ja tekaistun tuolle puolen. Tällaisina niihin sopivat monet kirjallisuustutkijoiden sepitteellisistä hirviöistä esittämät tuoreet uudet tulkinnat. Nämä taas auttavat Kingin, Jonesin ja Whitakerin mukaan

ymmärtämään näyttelyiden herättämää vastakaikua. Tämä trendikäs tapa hyväksyä faktan ja fiktion vastavuoroisuus voi kieliä eräänlaisesta realismista, mutta se sopii huonosti tutkijoiden varsinaisiin vahvuuksiin ja on omiaan ruokkimaan epäpätevää kirjoittelua aiheesta.

Kirjassaan Jones ja Whitaker eivät sentään sulkeista asian yhteiskunnallista ulottuvuutta. Se pysyy avoimena myös alussa lainatun antropologin Jane Desmondin tulkinnoissa. Hän tutki alun perin täytettyjen eläinten ja pehmolelujen edustaman elävyyden kulttuurisia merkityksiä. *Body Worlds*in hän toi 2008 tähän asetelmaan rinnastaen sen täyttöeläinten käyttöön eläintieteellisten museoiden dioraamoissa. Plastinaatio on eräänlaista anti-taksidermiaa: jos täytetyssä eläimessä on säästetty vain ulkokuori, muovistetussa ihmisessä pintakerroksen poisto mahdollistaa sen käytön ja universaalistamisen inhimillisen toiminnan tai 'ihmisen osan' symbolisoimiseen. von Hagensin oma viittaus "sisäisten kasvojen" esiin tuomiseen antaa virheellisesti ymmärtää, että näyttelyhahmoista olisi tavoiteltu todellista yksilöllisyyttä.

*Body Worlds*ista haetaan tunnelmia ja sytykettä kuvittelukyvyille, totesi asiaan 2011 palannut Desmond. Näköaistin avainasema, kiertelymahdollisuus, tutkimusmatkamieli, odottava tunnelma ja epätavallisuuteen keskittyminen sekä ajatus "arki-elämästä irrottautumisesta siihen kuitenkin läheisesti liittyvillä tavoilla" tekivät siitä hänestä turismia. Desmond sijoitti näyttelyn suosittuun rikospaikkatutkintafiktion *CSI*:n (2000–) ja vastaavien jännityssarjojen yhteyteen. Nämä kuolemista ja kuolleiden käsittelyä maallikoille tutuimmat kuvittavat kertomukset ovat väkisinkin osa myös plastinaattikokemusta. IFP osaa painottaa näyttelyn alaotsikossa sanoja "todellisia [real] ihmisruumiita", koska näyttelyn olennaisin virike mutta myös vastakohta ovat television kaksiulotteiset kuvitteelliset kalmoseikkailut. Silti kokemus pysyy siivona ja suojattuna puuhana: reaalisuus ei käy päälle. Kuten sosiologian professori Tony Walter (1948–) tiivisti jo 2004, *Body Worlds*in muovisteet eivät ole ruhomaisen "limaisia, liukkaista ja lemuisia": niiden tutkailu ei vaadi irtautumista tunteettomuuden suojiin.

Joulukuussa 2014 saksalaistoimittaja Hanne Bohmhammel vei muoviste-expon mielihoiteeseen ääreen. Hänestä *Körperwelten* toimi massatuotteena samaan tapaan kuin Tamagotchi-virtuaalilemmikit tai Firebag-taskunlämmittimet: ne tyydyttävät tarpeita, joita ei huomattu olevankaan ennen niiden tuloa markkinoille. Huimat mitat saavuttanut uudistarve nähdä silvottuja ja putsattuja ruumiita kertoi "ruumiin rahallisesta hyödyntämisestä yli kuoleman". Bohmhammelilla oli otsaa pitää "täysin rinnasteisina" halua luovuttaa jäännöksensä plastinoitavaksi ja "taipumusta tehdä itsensä julkiseksi objektiksi" Facebookissa. Itsensä oman elämänsä suvereeniksi subjekteiksi kokevista monikaan tuskin nielee vertausta. Ehkä näin roimat yhtäläisyydet ovat osittaisessa sattuvuudessaan osa ongelmaa: von Hagens on luonut tuotteen, joka heijastelee milloin mitään ajan hermolla olevaa ajatusmallia tai vapaa-ajanviettotapaa. *Newage*htavasti kajahtanut mutta *fitness*ihtävästi pirteä *Body Worlds* palvelee koskiskelevais-kannustavasti itse itseään mielikseen mittailevaa nyky-yksilöä. Kulttuuriseksi merkiksi muuttuneena se karistaa yltään vakavat kysymykset oikeasta karvastaan.

Eliitin ylenkatse

"Lain tulisi kieltää jotkin asiat yksinkertaisesti siksi, että ne ovat niin..., no, paremman sanan puutteessa: yäk." Näin summasi tuntonsa *Body Worlds*ista UCLA:n oikeustieteen professori Stephen Bainbridge (1958–) blogikirjoituksessaan maaliskuussa 2004. Hänestä mahdollisen haitan tai vahingon osuuden sai unohtaa, koska ruumisnäyttely oli jo pelkkänä ajatuksena "tupla-yäk". Hänellä ei ollut antaa von Hagensin tapaukseen suhtautumisestaan "perusteltua analyysia", joka sopisi "johdonmukaiseen poliittiseen teoriaan", mutta tällä ei ollut väliäkään: "Jotkin jutut vain ovat liian yäk, jotta sivistyneen yhteiskunnan täytyisi suvaita niitä." Kukaan tuskin odottikaan Bainbridgen postaukseen lisää analyysia tai teoriaa. Kaivata saattoi edes yhtä esimerkkiä muusta yäkistä. Blogaajan avulias tapa kertoa poliittisen kantansa olevan konservatiivis-autoritääristä laatua liberaarisin maustein ei korjannut asiaa. Se tuntui vain sanovan, ettei hän ollut näyttelyn kohderyhmää.

Kun yksityisen texasilaisen Baylor-yliopiston etiikan professori Thomas S. Hibbs kirjoitti 2007 *Body Worlds*in vastenmielisyydestä, hän tarjosi samankaltaisuudeksi pornografiaa. Vertaus saattaa kuulostaa summittaiselta, mutta 2003 *Körperwelten* järjestettiin Reeperbahnilla entisessä ”eroottisen taiteen museossa” ja ryyditettiin iskusanoilla ”sensuroimaton” ja ”alastontakin alastomampi”. Hibbs ei viitannut Hampuriin, vaan perusteli toisin: siinä missä porno tyypistää seksin ”ruumiinosien manipuloinniksi riisuttuna kaikesta laajemmasta inhimillisestä merkityksellisyydestä”, von Hagens latistaa kuoleman syvällisen arvoituksen ja ruumiin inhimillisyyden ”katselijoitten nähtävälle asetetuiksi liikkumattomiksi muovisteiksi”. Hibbsin mukaan ”kuoleman ongelma ei meidän kulttuurissamme ole sen kietoutuminen tabuihin”, vaan vivahteikkaan kielen puute siitä puhumiseksi. Tässä ei auta bruttaaleihin silpomiselokuviin ja tv-sarjan *Hurja muodonmuutos* (2002–2007) kaltaiseen skalpelliviihteeseen yhdistyvä ”tiedekasvatukseksi naamioitunut yletön ahnautemme makaaberiuksiin”, vaan kirjallisuus Homeroksesta Harry Pottereihin. Hibbs piti *Body Worlds*in opettavaiseksi kehumista merkinä tieteen surkeasta julkikuvasta: katastrofileffojen ja pähkähullujen profahahmojen vesittämää nuorison tiedekäsitystä haluttiin shokkihoitaa groteskeilla keinosäilöntä- ja leikkuutekniikkamenoilla.

Ongelmana näissä hyvinkin osuvissa mutta vanhoillisissa soimauksissa on niiden heittely ylemmydentuntoisen asenteen suojista. Elitistisen professorin ei tarvitse välittää siitä, miten opettajat saavat nuoret kiinnostumaan biologiasta, taiteesta tai filosofiasta. Hän voi kauppaoikeustähti Bainbridgen tavoin vältellä yökötyksiä ja akvinolaisuusässä Hibbsin malliin tuhahdella ”massojen tieteelliselle lukutaidottomuudelle”. Tiedekeskuksissa tämä ei vetele. Heureka Persson perusteli *Body Worlds*in käyppyyttä näin: ”On uskonnollisista syistä pohdittu, saako näin tehdä. Mielestämme saa, koska kyse on ruumiin testamenttilahjoituksista näyttelykäyttöön. On myös kysytty, rikotaanko näyttelyllä hautarauhaa. Ei rikota lain mukaan, koska ruumiita ei ole haudattu ja ne on laitettu esille tieteen käytettäväksi.”

Näin kiistetään kokonaan tai ainakin visusti vältetään eettinen kysymyksenasettelu. Tieteen mahdollisia vastanapoja ovat kommentin valossa uskonto ja laki, mutta koska yksilön oikeus ajaa yli hengellisten perinteiden ja säädöksiä ei rikota, kaikki on kunnossa. Persson ei näytä tienneen, että hautarauha ulottuu suojaamaan myös vielä hautaamatonta ruumista. Ja varsinkaan hän ei ymmärtänyt tai halunnut myöntää, että eettisiä kysymyksiä jäisi tai vasta tulisi ratkottavaksi sen jälkeen, kun lakiasiat ja uskonnolliset huolet on saatu hoidetuksi.

Moraalipaniikit ja mediapaukut

”On siinä melkoisen viistoa kohtalon korukuviota, että muuan tieteilijä sattuu avaamaan ihmislihaksia ja -luita myyvän nettikaupan maassa, jossa kerran valmistettiin lampunvarjostimia ihmishiipästä”, kirjoitti 2010 saksalainen teatterikriitikko Peter Kümmel (1959–). Monien mielestä tämä on asian ymmärtämistä haittaavaa natsikortin heiluttelua. Mutta puhe natsikortista tässä yhteydessä kielii siitä, ettei ymmärretä juutalaista kulttuuria ja saksalaisten halua käsitellä holokaustia. Asiaa hipaistiin edellä niin ikään varjostinesimerkkiin viittaavan rabbi Nachaman yhteydessä. Hänelle avoimella kirjeellä 2001 vastannut von Hagens totesi, että plastinaattien vertaaminen natsismiin vähättelee kansallissosialistien rikoksia ja niiden uhrien kärsimyksiä. Hänelle näin rankka leimaaminen onkin suorastaan eduksi: se ampuu ilmeisellä lailla yli mutta lisää kiinnostusta itse tapahtumaan.

Turismin tutkijoina kunnostautuneet brittiprofessorit J. John Lennon ja A. V. Seaton käyttivät ’moraalipaniikki’-käsitettä von Hagensin yhteydessä kymmenen vuotta sitten. Heidän itse jo 90-luvulla tutuksi tekemänsä käsite ’thanaturismi’ tarkoittaa raakuuden tai luonnontuhon aiheuttaman kuoleman (kreik. θάνατος eli *thanatos*) perusteella tai kintereillä harjoitettua matkailua. Pimeän, tumman tai synkän turisti-ilmiön paisuttelu mediassa jonkinlaisena uhkaavana sairautena, josta koko nyky-yhteiskunta kärsii, merkitsee moraalisen paniikin luomista. *Body Worlds*in Britannian-vierailun edellä 2004 Lennon ja Seaton havaitsivat joukkoviestimissä ”moraalisen paheksunnan vyöryn”. Turismin historiaan perehtyneet

kaksikko tyytyy toteamaan, että kuoleman merkkipaikat ovat ennenkin innoittaneet reissaajia. He eivät vain saa sanotuksi, mikä erottaa vanhan ja uuden katastrofi- tai kuolonturismin.

Samaan tapaan kuin natsikortin kanssa myös moraalipaniikkikäsitteen käytön pulma on ilmeinen. Sen ”metatarinaan” keskittyminen Lennonin ja Seatonin malliin merkitsee esimerkiksi *Body Worlds*in tapauksessa hyvinkin paheksuntaa ansaitsevien piirteiden sivuuttamista. Valokeilassa pysyy meuhkaava närkästys, ei mahdollinen vääryys. Antropologi Linken sanoin saksalainen ruumisnäyttely ei irtoa ”Saksan ongelmallisesta lääketieteellisten kokeilujen, eugeniikan ja rotuhygienian historiasta kansallissosialistien komennossa”, vaikka juuri tästä se hänen mukaansa koettaa taidevaateineen irrottautua yhtä lailla kuin exponaattien henkilöhistorioistakin. Hän lisää varmemmaksi vakuudeksi, että von Hagensin harjoittama ”kuolleitten ja näiden ruumiinosien kierrätys” hyötymistarkoituksissa riittää muistuttamaan ”natsiajasta”. Ehkä tarvittaisiin meta-metatarinaa natsikortin ja moraalipaniikin käsitteistä moraalifilosofisen tai sosiaalieettisen pohdinnan tehokkaina tyrehdyttäjinä.

Yhtä kaikki etiikkakiistat *Body Worlds*ista eivät ole rajoittuneet silkkaan nimittelyyn. Brittiläinen bioetiikkaan erikoistunut viestinnän professori Andy Miah (1975–) puuttui von Hagensin tapaukseen 2004. Hänestä kiistat *Body Worlds*ista kalpenivat tämän toimittaman televisioidun ruumiinavauksen ja sen herättämän toran rinnalla. Miah osasi huomauttaa, että tapahtuman kyseenalainen laillisuus oli oma asiansa, joka jätti tilan vapaaksi nimenomaan eettiselle pohdinnalle medikaali- ja media-asioista. Julkinen ruumiinavaus ei tekeytynyt näyttelyjen tapaan taiteeksi, vaan se tuntui koettelevan suuremmin ihmisarvon ja ruumiin kunnioittamisen tapaisia nykyisen lääketieteen etiikan käsitteitä sekä kehottavan ihmisiä pohtimaan omaa kuolevaisuuttaan. Lukuisat lääkärit torjuivat kuitenkin heti skuupin tieteelliset ja opetukselliset vaateet. Miahin hahmottelema sosiobioeettinen lähestymistapa yrittää ottaa huomioon ilmiön lääketieteelliset, moraaliset ja kulttuuriset puolet, koska ne kaikki ovat hänestä myös osa toimenpiteelle luvan antaneen vainajan tahdonmuodostusta.

Miah analysoi tv-ohjelmaa lähtien ruumiinavausta siinä tosiaikaisesti kommentoineista asiantuntijoista. Dokumentaarityyliin toimittajat kyselivät ajatuksia Britannian lääkäriiliiton etiikkakomitean puheenjohtajalta, kirurgian emeritusprofessorilta ja kokeneelta journalistilta. Heidän haastatteluistaan syntyi Channel 4:n ”pitkälti moraalinen tulkinta” von Hagensin manööverista. Lääkärikommentaattoreista poiketen *New Statesman*in (1913–) toimittaja Christine Odone (1960–) piti tekoa arvokkaana, koska se ”toi lääketieteen julkiseen tilaan”. Miah yhdisti kannan ”terveydensosiologian” nousuun ja sellaisiin lehtiin kuin *Medical Humanities* (2000–): ne kielivät kulttuuristen arvojen olennaisesta osasta lääketieteessä, jossa itsessään on tunnistettava yhteiskunnallisen rakentumisen ulottuvuus. Hänen mielestään nimittäin ruumiinavausta ei ymmärrä ilman näkökulmaa siihen sosiaalisena konstruktiona. Sen ei-julkisuutta ei tajua vailla näköalaa sen julkisuuden säätelemisen historiaan. Ruumista tai sen arvokkuutta ei käsitä kulttuurisista näkökohdista. Miahin sanoin lääkäreitten sovinnainen ja arvattava tuomio televisiodokumentille auttoi näiden ahtaimmasta medikaalinäkemyksestä erkanevien piirteiden ymmärtämisessä, mutta se ei riittänyt ruumiinavauksen moraalien erittelemiseksi. ”Ihmisenä olemisen sotkuisuus” tuli ottaa huomioon erityisesti nykyisessä saniteetti-yhteiskunnassa.

Yllättäen monet kiirehtivät tuomitsemaan von Hagensin mieluummin kuin Channel 4:n. Miahin mukaan kanava onnistui näin lähetyksensä moraalisisessa kehystämisessä. Hän arvioi kuitenkin, että jollei jo tunteja kestäneen aktin toimittaminen kolmen vartin ohjelmaksi, niin ainakin yleisön edustajien kasvoilla näkyviin reaktioihin zoomaaminen kieli hingusta muuhun kuin ruumiinavauksen välittämiseen ruumiinavauksena. Paikan päällä von Hagensin työskentelyä seuranneilta karkasi huutoja ja taputuksia. Pikemminkin kuin ”tapahtuman performanssimaisen tai sensationalistisen luonteen” todisteiksi Miah tulkitsee ne katsojien ehdan levottomuuden osoituksiksi. Hän ei pitänyt uskottavina von Hagensin vakuutteluja toimiansa oikeutuksesta tai opettavaisuudesta, saati taiteellisuudesta, mutta tapaus kertoi hänestä silti kansalaisten uteliaisuudesta lääketiedettä kohtaan ja jäämisestä yleensä sitä

koskevan keskustelun ulkopuolelle. Tämän mielenkiinnon ja tämän kokemuksen välittymisen merkitystä lääkärikunnalle ei voi Miahista vähätellä. Hänkin vertaa *Body Worldsia* ”1800-lukulaiseen *freak show*’hun”: se ei ole kuoleman pohtimisen paikka vaan kalmospektaakkeli. Miahin mukaan Channel 4 vahvisti vaikutelmaa medikaalieettisine painoituksineen: jos se olisi haastatellut useampia ei-asianosaisia, merkitysmaailma olisi rikastunut ja yhteiskunnallinen keskustelu kohentunut. Ututta vonhagensilaista julkista ruumiinavausta kannattamatta hän toivoi lääketieteen liikahtamista nykyisestä mielikuvastaan ”suhteellisen eristyneenä, salamyhkäisenä ja kylmänä käytäntönä” joksikin laajemmin julkiseksi.

Myöhemmässä kirjassaan 2008 Miah vertasi plastinaatteja Yhdysvaltain kansallisen lääketieteen kirjaston 80-luvulla suunniteltuun ja 90-luvulta alkaen julkaistuun digitaaliseen Visible Human Project -hankkeeseen. Näin tutkija mieli limittää keskenään arvovaltaisen julkisen tiedeponnistuksen ja karnevalistisen viihdetuotteen. Mutta oudoksuttavasti Miah ja hänen terveystieteilijätoverinsa Emma Rich näkivät yhteyden ennen muuta medikaalisuuden ja mediaattisuuden välisessä yleisessä teemassa sekä kyborgiestetiikassa. Vaikka he lisäksi viittasivat VHP:n synnyttämiin keskusteluihin ”ruumiin omistajuudesta”, painotus pysyi ”kulttuurissa konteksteissa” ja ”sosiaalisessa avaruudessa” irrotettuna tosiasiallisista ruumiista. Tämä osoittaa lupaavan lähestymistavan ongelmat: Miahin todisteluja lääketieteen eittämättömistä sosiaalis-kulttuurisista juonteista tai ainesosista haittaa keskittyminen esitystapoihin ja mediavaikutelmiin. Kokonaan sivuun jäävät ruumiiden käyttämisen oikeudelliset ja taloudelliset ehdot, joista hänen kritisoimansa perinteinen lääketieteen etiikka ei sentään kokonaan irtoa. von Hagensin tapaus palvelee liian helposti ja yleisesti Miahin päätavoitetta saada medisiinasta mediasensitiivisempää ja viestimisteorioille otollista. Tämä on sääli. Ääriesimerkkinä epähippokraattisesta voitontavoittelusta se voisi auttaa ottamaan vakavammin lääkirintyön muut eettisesti arveluttavat piirteet, kuten lääketeollisuuskytkennät tai verosuunnitteluksi sanotun veronkierron.

Kunnioitus kalifornialaisittain

The American Journal of Bioethics (1999–) julkaisi 2007 von Hagensin luomuksista kokonaisen teemanumeron. Tunnetuista alan nimistä filosofia- ja antropologiaustainen Catherine Myser näki näyttelyssä tarpeellisen yrityksen uudistaa tiedekasvatusta ja lääkäritaustainen Ruth Guyer pelkkää perverssiä kuolleiden kunnioittamattomuutta. Oikeustieteen ja filosofian professori Anita L. Allen (1953–) arvioi *Body Worlds*in täysin vastakkaiseksi moraaliperiaatteelle elävän ja kuolleen ihmisen arvokkuudesta. ”Joiltakin osin ihmisarvoa loukkaava”, määritteli puolestaan kanadalaisfilosofi Lawrence Burns, joka piti raskauttavina etenkin von Hagensin nimikirjoituksia exponaattien vierellä. Ne tekivät kuolleista pelkkää ainesta itsensä taiteilijaksi korottaneen miehen portfolion pulskistamiselle. Lääketieteen etiikan ja historian professorina FAU-yliopistossa työskentelevä saksalainen Dirk Preuss taas esitti 2008, että kuoleman ja hautaamistapojen kaltaisiin vaikeisiin kysymyksiin kiinnittyvä näyttely on omiaan synnyttämään olennaisella lailla ratkeamattomia erimielisyyksiä ja sallimaan erilaiset eettiset harkinnat.

Asiassa on niin sanotuista poliittisista omantunnonkysymyksistä muistuttavia piirteitä. Tärkeää ainakin *Körperwelten*in supisuruttoman suomalaisen vastaanoton kannalta on todeta sen herättäneen enemmän tai vähemmän jyrkkiä vastalauseita myös korkean tason tiedeasiantuntijoilta. IfP on pyrkinyt osallistumaan tähän keskusteluun omalla tavallaan. Se teetti jo 2005 yhdysvaltalaisella TNS-tutkimuslaitoksella mielipidekyselyn *Body Worlds*iin suhtautumisesta. Tulosten mukaan 46 prosenttia amerikkalaisvastaajista koki epäsovivaksi peräi pääsymaksu ruuminnäyttelyyn, jonka 38 % näki ylimalkaan ihmisarvoa loukkaavana. Bodyworldsilaisten valttikortteina pysyvät näyttelyn toteutuminen kymmenissä eri paikoissa ja miljoonien vierailijoiden kertyminen sitä katsomaan. IfP ymmärtäjineen pitää tätä toiminnan laillisuuden ja eettisyyden ensi- ja viimekätisenä todisteena.

Jännittävästi eettisessä kiistelystä on noussut jopa ratkaisevaan asemaan yksittäinen IfP:lle

suosiollinen asiakirja. Kun losangelesilainen Kalifornian tiedekeskus (CSC) kiinnostui plastinaattinäyttelystä, se asetti eettisen toimikunnan arvioimaan mahdollisia ongelmia. Syntyi *Body Worlds*in siunaava mietintö, johon ovat sittemmin auliisti viitanneet IfP ja kaikki von Hagensin kannattajat. Yllä mainittu Fountain totesi 2014, että CSC:n tilaama arvio suorastaan lopetti velloneet kiistat ruumishankinnan yksityiskohdista. Tämä ei pidä paikkaansa. Muun muassa Jespersenin ja kumppanien antologiaan sisältyy kritiikkiä sekä toimikuntaa että IfP:n ruumiinluovutuskäytäntöjä kohtaan. Etenkin Tanassi toteaa laittamattomasti, että CSC:n selvityksessä tarkasteltiin vain tietyn ruumiserän reittejä muttei suinkaan *Body Worlds*in koko preparaatistoa tai toiminnan historiaa.

California Science Centerin muoviste-expoa varten tekemästä eettisestä arvioinnista 2005 julkaistu yhteenveto on ohittamaton teksti von Hagensin pohtijoille. Tiedekeskuksen kiinnostus tuoda *Body Worlds* ensimmäisenä Yhdysvaltoihin kumpusi sen mukaan näyttelyn ”äärimmäisestä yleisömenestyksestä” ja ”valtaisasta kasvatusarvosta”. Kuuluu erikoisuus päätettiin ”arvioida ankarasti”. Työtä johtanut paikallinen eettinen neuvottelukunta koostui kymmenestä Los Angelesin alueen ”uskonnollisesta, lääketieteellisestä ja bioeettisestä johtajasta”. Moraalifilosofian tutkijoita siihen ei kuulunut, kylläkin kaksi episkopaalipappia, kaksi lääketieteen professoria, espanjan apulaisprofessori, katolisen pappiseminaarin moraaliteologian apulaisprofessori, lainoppinut katolisen sairaalan hallintovirkailija, rahoitusfirman toimitusjohtaja, rabbi ja eläköitynyt sairaanhoitaja. He katsoivat yksimielisesti, että vaikei *Body Worlds* käynyt juutalais-kristillistä moraalialla vastaan, ”se sattoi olla hyvinkin vastakkainen yksilökohtaisille arvoille ja herkkyyksille”. Arkaluontoisinta olivat kuolleitten alkuperä ja asettelu eläville ominaisiin tilanteisiin. ”Kunnioituksen ilmapiiri” ja ”tieteen, terveyden ja lääketiedekasvatuksen asiayhteys” riittivät toimikunnasta takaamaan kokonaisuuden eettisyyden muuten, mutta ruumisten saamista lahjoituksina piti selvittää. Tämä työ uskottiin ulkopuoliselle asiantuntijalle, Ruhr-yliopiston käytännöllisen filosofian professorille Hans-Martin Sassille (1938–).

Aiemmitta kytkennoitä von Hagensiin Sass paneutui keväällä 2004 IfP:n asioihin Heidelbergissä ja itse näyttelyyn Frankfurtissa. Kaikkia hänen tutkimaansa 206 plastinaattia vastaan löytyivät sekä luovutussopimukset että kuolintodistukset. Sassin mukaan IfP:n käyttämä ruumiinlahjoituslomake on elinluovutusasiakirjoja kattavampi: Saksassa vuodesta 1900 vaadittu suostuminen ruumiin käyttämiseen tieteellisiin tarkoituksiin ei ole johtanut sen saamiskäytännön yhdenmukaistumiseen. IfP:n käyttämä kaavake, jossa allekirjoittaja ilmaisee tahtonsa antaa kuolemansa jälkeen ruumiinsa plastinoitavaksi joko julkiseen näyttelykäyttöön maallikoiden valistamiseksi tai ei, ylittää lain vaatimukset, koska se myös tarjoaa ihmiselle tilaisuuden perustella vapaasti päätöksensä. Siinä myös viitataan ’anatomisen taideteoksen’ käsitteeseen ja kysytään lupaa saada koskettaa vainajan ruumiista aikoinaan tehtävää muovistetta. IfP:n luoma ja ylläpitämä palomuurimainen informaatioturvarakenne takaa Sassin mukaan ruumiinluovuttajan yksityisyydensuojan rajaamalla sopimustiedot harvoille vaitiolovelvollisille. Hän muotoilee, että von Hagens ja kumppanit ”ovat harjoittaneet moraalista oikeuttaan tehdä eettinen päätös” salata lahjoittajatiedot.

Tutkinnassa viitataan Whalleyn antamaan tietoon Frankfurtin-näyttelyn plastinaateista: ne olisivat tutkitun 206 tapauksen joukosta valikoituneita ruumiita. Sass arvioi, että ”epäeettisen ja laittoman ruumis- tai ruumiinosakaupan” paljastumisen skandaali olisi ”epätodennäköinen”, sillä ruumiitten kohtelu Saksassa on vahvasti säänneltyä. IfP:lla ei liioin olisi hänen mukaansa ”mitään kannustinta ryhtyä salakuljetukseen”, koska se on solminut tuhansia lahjoitussopimuksia. Sass toteaa von Hagensin kumppaneineen tietävän roolinsa tabunrikkojina, mutta lainrikkokijiksi heitä ei ole Saksassa tai muuallakaan tuomittu.

Komitea päätyi Sassin selvityksen perusteella väläyttämään expolle vihreää valoa. Se suositti opettavaisten selitystaulujen käyttämistä, lisääntymisaiheisten plastinaattien rajaamista erilleen, henkilökunnan kouluttamista, lasten kanssa tulevien erityisopastamista, aulan varustamista ennakkotiedoilla näyttelyn luonteesta ja varsinaisen kiertokävelyreitit

aloittamista osamuovisteilla ennen täysplastinaatteihin siirtymistä. Lisäksi se suositteli muille *Body Worlds*in kutsumista harkitseville järjestäjille vastaavanlaista menettelyä ”varsinkin, jos on odotettavissa kulttuurisia, eettisiä tai uskonnollisia kiistoja”. CSC:n eettisen neuvoston jäsenet toivat omina kantoinaan esiin ruumistiedon kerryttämisen suotuisan vaikutuksen ruumiin arvokkuuden oivaltamiselle ja terveyden edistämiseksi, näyttelyn ”väkevän koulutuksellisen” luonteen, sen tavan avata maallikoille aiemmin vain medikaaliammattilaisille kuuluneen näkymän ruumiin ihmeellisyyksiin, sen kyvyn luoda ruumiinosien keskinäisen ”biologisen yhteyden” lisäksi ”sosiologista yhteyttä” ja oman ylpeytensä sen saamisesta Los Angelesiin. Ei ole mikään ihme, että näin myötäsukainen ja innostunut paperi on päätenyt bodyworldsilaiten verkkosivuille ja vakioviitepisteeksi.

Tässä ei voi ryhtyä CSC:n eettisen selvityksen eettiseen selvitykseen. Pari reunamerkintää on silti pakko esittää. Niitä ennen todettakoon, että Sassin negatiivisen löydöksen tärkeyttä ei käy torjuminen: jos kuolintodistusten ja lahjoituslomakkeitten väliltä olisi löytynyt yksikin vastaamattomuus, saati useita epäselvyyksiä, tästä olisi noussut suuri melu. Mutta sitten, ensinnäkin: Sassin selvitys on perusluonteeltaan eräänlainen inventaario tai tilintarkastus. Toiseksi: ulottumatta IfP:n kaikkiin plastinaatteihin tai 90-luvulta alkaneeseen toimintaan se rajoittuu vain tiettyyn erään vainajia, joitten ruumiitten päättymisen määrättyyn erään plastinaatteja vahvistaa vain IfP:n tiedonanto, ei esimerkiksi DNA-testi. Kolmanneksi eettisen neuvoston muotopätevyys etiikassa eli moraalifilosofiassa on olematon: raadissa on ennemminkin kulttuurista, hengellistä ja terveydenhuollollista ekspertiisiä. Neljänneksi neuvoston jäsenten lausumat ja koko asiakirjan yleisote viittaavat tietotaidon uupumiseen käytännössä: epäkriittisenä ja käytännöllisiä seikkoja suosivana selvitys luisuu näyttelyn ylistämiseksi ja mahdollisten julkisuusvahinkojen pohtimiseksi.

Eurooppalainen kokonaisharkinta

Kootusti sanottuna Kalifornian tiedekeskuksen eettinen selvitys ei painotu etiikkaan. Tämä täytyy todeta, koska käytännössä tuo vuoden 2005 asiakirja on saanut *Body Worlds*in toiminnan eettisyyden päätodisteen luonteen. Tällaista merkitystä sille ei oikeuttanut CSC, sen paikallinen eettinen komitea eikä erikoisasiantuntija Sass, jotka vain kartoittivat näyttelyn maahantuonnin mahdollisuudet. Ryhtyessään plastinaattixon isännäksi keskuksen edun mukaista oli tietysti siirtyä arvioijaroolista tuotteen keuhjan ja takaajan osaan. Yhtä kaikki alkuaan osittaisesti ja paikallisesti merkittävästä dokumentista on tullut kokonaisvaltaisesti ja globaalisti käypä sertifikaatti. Tämän perusasian toteaminen kuuluisi kriittisen journalismin tehtäviin, mutta CSC:n paperia on tutkittu ja kommentoitu vähänkin tarkemmin vain von Hagensin massiivijulkisuuteen verrattuna marginaalisissa erikoisjulkaisuissa.

Kalifornialaiset keskittyivät ”lanseraus”-hankaluuksiin prudentiaalisin eli varovais-harkitsevaisin järkisyin ja kulttuuris-viestinnällis-oikeudellis-taloudellisin perusteluin. Tässä kyllä yllettiin paikoin kokonaisvaltaiseen otteeseen mutta vain tavoittamatta juuri ollenkaan prudentiaalisuudesta erkanevaa moraalifilosofista eli eettistä otetta. Aina voi väittää, ettei näin periaatteellisesti ja teoreettisesti sovi arvostella käytännön eettisten toimikuntien tapauskohtaisuuksiin sidottua käytännön työtä. Amerikkalaista esitystä kelpaa silti verrata eurooppalaiseen tilintekoon. Ranskan kansallisen neuvon antavan eettisen komitean (CCNE) lausunto on jäänyt pimettiin varsinkin Suomessa mutta myös muualla englannin valtamailloilla.

Taustalla oli pariisilaisen tuomioistuimen huhtikuussa 2009 antama määräys sulkea näyttely nimeltä *Our Body – à corps ouverts* (2006–). Plastinaattipitoinen ja -vetoinen esitys kuuluu *Body Worlds*in jäljittelijöihin. Sen toi Ranskaan rock-kiertueita tuottanut Pascal Bernard, joka oli nähnyt Floridan-matkallaan 2006 tuoreen *Our Body – The Universe Within*. Rapakon tällä puolen sitä riitauttamassa oli kuolemanrangaistuksen vastustusjärjestö ECPM. Tuomarit eivät saaneet järjestäjiltä asiakirjoja, jotka olisivat ilmaisseet vainajien luvan ”tällaiseen kuolemanjälkeiseen hyväksikäyttöön” tai ”riistoon” (*exploitation*). Oikeus teki ratkaisunsa ja läksytti kaiken kukkuraksi: ”Lain määräämä paikka kuolleelle ruumiille on hautausmaa.”

Tämä tapaus ja sen saama julkisuus Ranskassa sysäsivät CCNE:n julkaisemaan lausuntonsa plastinaattinäyttelyjen hyväksyttävyydestä. Sen laativat biologian professori Jean Claude Ameisen (1951–) ja moraalifilosofian professori Pierre Le Coz (1954–). Asiakirja on kalifornialaiseen selvitykseen verrattuna tuhannesti kriittisempi, korkeatasoisempi ja yleispätevämpi sekä ennen muuta siitä poiketen nimenomaan eettisesti virittynyt pohdinta tästä 2000-luvun kiistakapulasta. Sen lähtökohtana oli *Body Worlds*: CCNE joutui alkuvuodesta 2008 ottamaan kantaa Euroopan suurimpaan tiedekeskukseen, Pariisin Cité des sciences et de l'industrie -museoon (1986–), tulossa olleeseen von Hagensin teokseen. Asia kuului CCNE:lle, koska Cité des sciences on Heureka lailla yleishyödyllinen laitos.

Sen tehtäväksi tuli pohtia ihmisruumiin kuolemanjälkeistä ”hyödyntämistä” säilytys- ja esitystarkoituksissa. Ranskan kansalliskokouksen 2010 julkaisemassa raportissa bioetiikkalakiin uudistamiseksi oli alleviivattu, että elämäntietoa koskeva etiikka ja siitä juontuva ruumiinkunnioitus yltyvät yhtä lailla eläviin kuin kuolleisiin ruumiisiin. CCNE halusikin tarkastella asiaa sekä (uusien) näyttelyjen että (vanhojen) museokokoelmien kannalta. Se lähti paradoksista: vapaamielisissä länsimaissa kauhisteltiin hautausmaiden tarvelemisiä – tai vaikkapa laulaja-näyttelijätähti Yves Montandin (1921–1991) jäännösten ylöskaivamista postuumisti virinnee isyysjutun takia – mutta ihasteltiin ruumispystejä. Ameisen ja Le Coz viittasivat plastinaattien ”epävakuuttaviin tieteellisiin ja pedagogisiin tavoitteisiin”. Läheisiä kuolleita ei yleensä nähdä, vaan heitä kaivataan ja vaalitaan muistoissa, mutta vieraista edesmenneistä tehtyjä eksoottisia muovisteita mennään varta vasten katselemaan. Näyttelyruumis ei ole enää ainutlaatuinen persoona: hän on elävien tekemisiä matkiva ei-kenenkään-omainen.

Fragonardin töiden ohella Ameisen ja Le Coz mainitsivat elävinä näytelle pannut historialliset kuriositeetit. Khoi-kansaan kuulunut eteläafrikkalainen Saartjie Baartman (1789–1816) tuotiin aikoinaan Pariisiin julkisesti ällisteltäväksi ”hottentotti-Venukseksi” ja lopulta prostituoiduksi, kun taas englantilaista Joseph ”Elefanttimies” Merrickiä (1862–1890) toljotettiin hurjien pää-, raaja- ja ylävartaloepämuodostumiensa tähden sirkuksissa aina moisen toiminnan kieltävään lakiin 1886 saakka. CCNE:n raporttien mielestä kultaisen säännön tapaisia vastavuoroisuusperiaatteita tuli ajatella näiden ääriesimerkkien yhteydessä ja miettimällä vastaavien kohtaloiden osumista omalle tai omien omaisten kohdalle.

He jatkoivat liioittelemalla, että ruumiitten dissekointi ei enää olisi anatomian opinnoissa olennaista. Silti he totesivat osuvasti, että näyttely antaa väärän kuvan leikkelystä ajantasaisena oikotienä ruumiintietämykseen. Seurasi päähuomautus tieteellis-kasvatuksellisia vaateita vastaan: maksullisesta ruumisnäyttelystä tulee kysyä, tehdäänkö vainajilla kauppaa. Kaupallistaminen särkee ruumiin omistamattomuuden ja omaisuudettomuuden periaatteen. Lisäksi ruumiitten esittäminen leikkien ja pelien tuoksinassa tekee niistä speaktaakkeliobjekteja, elävien ihmisten halujen ja haaveiden kohteita. Hupailu- ja ansaintatarkoitukset lähentävät vainajalta saatua lupaa ”elävien vallankäytön alibiin”: menettelyä ei tarkoitusperän rujan eron takia voi verrata Ranskassakin 1949 lähtien lain suojaamiin vapaaehtoisin elinluovutuksiin tieteelle. Ameisenin ja Le Cozin sanoin ”johonkin käyttöön suostumisen tosiasia ei ole riittävä ehto sen vahvistamiseksi eettisellä tasolla”.

Kaksikko ei ainoastaan puntaroinut eettistä arveluttavuutta tai arveluttamattomuutta. He tarjosivat koko ruumisnäyttelylle yleistä tulkintaraamia ”esittämisen” ja ”mieltämisen” eli ”representaation kriisistä”. Tämä tarkoitti ”nyky-yhteiskunnassa” ilmenevää kyvyttömyyttä siirtää todellisuutta symboleiksi. Mikään tapa havainnollistaa ruumista ei käynyt, jos suinkin oli mahdollista saada sen tilalle itse ruumis: ”Näytämme asian, emme palauta sitä mieleen.” Kaikki välitys ja välittyneisyys välikappaleista vertauskuviin ”koetaan puutteeksi ja hukaksi verrattuna äkkinäiseen ja suoraviivaiseen todellisuussuhteeseen”.

Aitojen ja oikeiden ihmisjäänteiden katselu on bodyworldsilaisin sanoin ”lumoavaa”.

Ameisenin ja Le Cozin mukaan tämän ja vastaavien sanojen ”käyttely argumenttina johti erheelliseen käsitykseen, jonka mukaan tunteittemme kiihkeys voisi päästää meidät pohtimasta kriittisesti katseemme kohteita”. Vainajan ruumiista tulee katseenkerääjä eloisiksi tarkoitetuissa puuhissa, jotka kieltävät kuoleman traagisuuden, järkyttävyyden ja entiseksi tekevyyden. Ameisen ja Le Coz torjuivat kävijämäärän kulttuurisen merkityksen perusteena. Kauan ei ollut siitäkään, kun Pariisissa kokoonnuttiin katsomaan julkisia teloituksia. Joku lisäisi tähän terrorististen videoiden suosion YouTubessa. Miten vain, samassa välähtää ranskalaisetikoiltakin elitistinen viittaus ”joukon” (*la foule*) persouteen julmille näytöksille.

Ameisen ja Le Coz olivat silti yleishyödyllisyyden ja yhteishyvän asiamiehinä kaukana Hibbsin ja Bainbridgen alentuvasta asenteesta *Body Worlds*iin. Ranskalaisille von Hagens ei ollut mauton kansanvillitsijä vaan vahva kaupallinen vaikuttaja, joka vaati järeää kritiikkiä. Niinpä he punnitsivat erikseen museoiden ja kirkkojen perinteisiä anatomisia kokoelmia, joihin IFP manttelinperijöineen usein vertaa näyttelyitään keventääkseen todistustaakkaansa. Pyhänjäänösten kultissa sosiaalinen hyväksyttävyyys yhdistyy kunnioittamiseen ja suoranaiseen palvomiseen. Niiden kritiikin katsotaan helposti aiheutuvan paremminkin esillä pitämisen vaikuttimista kuin itse ruumiinosista tai vaha- ja vaatekappaleista. Ne ilmentävät kuitenkin voitontavoittelun sijaan historiallisen todisteen säilytystahtoa. Ranskalaisten merkintöjä näillä kohdin voisi täydentää viittaamalla vaikkapa katolisen teologin Hubertus Lutterbachin (1961–) 2010 ilmestyneeseen artikkeliin. Essenin yliopiston kristillisyyden- ja kulttuurihistorian professori ei torjunut näyttelymuovisteiden ja kirkkoreliikkien yhteistä nimittäjää ”kuolemanjälkeisestä inhimillisestä läsnäolosta” ja ikuisuudenkaipuusta. Pääeroksi nousi liiketoiminta, minkä kääntäen vahvistivat New Yorkista tihkuneet taidekauppauutiset *lifestyle accessories* -tarvikkeiksi profiloiduista pyhänjäänöksistä omistajaa vaihtamassa.

Etna-tulivuoren purkauksessa 79 jaa. tuhoutuneesta roomalaisesta Pompeijin kaupungista on kaivettu esiin toista tuhatta tuhassa säilynyttä ruumista. Monista niistä on tehty kipsivaloksia ja vahahahmoja suoraan luurangon päälle. Nykyaikana vastaava katastrofiuhrien jäänteiden käsittely ja säilytys ei tulisi kysymykseenkään. Tämän mainittuaan Ameisen ja Le Coz nostivat erityisesti esiin eurooppalaisten museoitte runsaat maoripäävarannot eli löytöretkien ajoilta jopa 1900-luvun alkukymmenille liikkuneen kauppatavaran ja ryöstösaaliin: uusiseelantilaiset heimot saattoivat vaihtaa kulttiesineiksi muumioimiaan päitä eurooppalaislähtöisiin tavaroihin. Paleoantropologi Pascal Picqin (1954–) kirjoituksiin viitaten he totesivat, että nämä museoartikkelit eivät ole tieteellisesti tärkeitä, vaan ”aikakautensa ideologisten ennakkoluulojen” ruokkijoina ne pikemminkin jarruttavat tieteen edistymistä. Alkuperäiskansat ja niiden nimissä esiintyvät viranomaiset ovat esittäneet vaatimuksia museoittejen kulttiesineiden – ja niiden kunnian – palauttamisesta. Ranskan kulttuuriministeri antoi vihdoin Pariisissa tammikuussa 2012 parikymmentä tatuoitua muumiopäätä Uuden Seelannin kansallismuseolle tutkittavaksi, edelleen luovutettavaksi ja haudattavaksi. Taustalla vaikutti 2010 syntynyt kansalliskokouksen selvä enemmistö päätös.

CCNE:n raportit puhuivat hautaamiskäytännöstä kaikkien sivilisaatioiden tapana kunnioittaa kuolleita. Tähän saakka taideteoksina pidettyjä joskin suljettuihin kokoelmiin siirrettyjä museoiden ”ihmisjäänöksiä” oli alettu haudata kansainvälisissä yhteishankkeissa. Paineita tähän oli etenkin Ranskassa vastustettu vetoamalla vapaasti yhteiseen ja yleiseen käyttöön asetettuja eli tekijänoikeudettomia teoksia koskevaan periaatteeseen, mutta Ameisenin ja Le Cozin mukaan luovuttamattomaksi katsotusta voi hyvin perustein tulla luovutettavissa oleva. Yleisten ihmisoikeuksien ja YK:n 2007 antaman alkuperäiskansojen oikeuksien julistuksen valossa paljastui, kuinka kiusallista kansalaisoikeuksien kotimaana pidetyn Ranskan vastustus olikaan. Kuolleen maorin pää tai siihen rinnastuva kokoelma-artikkeli ei ole museoesine museoesineitten joukossa vaan kunnioitusta vaativa osa kuolleen ruumista, semminkin kun maorit eivät kuulu menneisyyteen. Persoonan ihmisarvon kunnioitus pitää tulla osaksi suhdetta ohitettuun aikaan. Nykyihmisen edeltäjien tai neandertalinihmisten säilytetyt luut ovat eri maata: niistä ei ole kuviteltavissa hyvitystarvetta tai -vaadetta, ja niillä on yhä tieteellistä merkitystä ihmisen sukulinjan lajihistoriallisessa

tutkimisessa.

Tällä rinnakkaistapauksella Ameisen ja Le Coz kiinnittivät huomiota kuolleitten näytteillepanosta pidättäytymisen yhä laajempaan tunnustamiseen moraaliperiaatteena. Ruumiin vapaaehtoista luovuttamista tieteelle ”ei pitäisi sekoittaa” sen taattuun käyttöön kaupallisiin tarkoituksiin: ”Etiikkaa ei ole ilman suostumista, mutta suostuminen ei riitä suomaan teolle eettistä hyväksyttävyyttä.” Edesmenneen arvo oli otettava huomioon. CCNE:n mukaan tiedonlevittäjien täytyi pohtia, nousivatko heidän vaikuttimensa ruumisnäyttelyitten isännöimiseen tai niihin osallistumiseen ”anatomista” vai ”taiteesta” ja myöntämättömästä halusta nähdä kuolleita. Plastinaattiexpot kielivät tiedonvälityksen muotojen köyhtymisriskistä. Shokeeraavat tai nuijalla päähän lyövät tavat esittää asioita eivät luvanneet hyvää sen enempää tieteestä kuin etiikasta.

Transatlanttisia jännitteitä

Eurooppalaisiin korviin kalifornialaisen bio- ja tiede-etiikkaraadin puheet ”kunnioituksen ilmapiiiristä” *Body Worlds*in avoimesti pelleilevän ja hulluttelevan tunnelman äärellä kuulostavat viittä vaille absurdeilta. Ero ranskalaiseen eettiseen lausuntoon on atlantinkokoinen. Ameisen ja Le Coz eivät selviytyneet urakastaan viittaamatta antiikin kreikkalaisiin tragedioihin ja roomalaiseen oikeustajuun mutteivät liioin viittauksitta muinaiseen zoroastrianismiin tai nykyarkeologiaan, puhumattakaan moraalifilosofiasta aina brittiläisestä R. M. Haresta (1919–2002) liettualais-ranskalaiseen Emmanuel Levinasiin (1906–1995). Tarkastelun sivistyneisyys ei ole kaikki kaikessa, mutta se kuvastaa yritystä pohtia polttavaksi koettua ajanilmiötä laajassa historiallis-yhteiskunnallisessa kulttuurierojen ja poliittis-oikeudellisen kansainvälisen yhteistyön värittämässä katsannossa eettistä painopistettä kadottamatta. Jos CSC:n asettaman neuvottelukunnan lausunto eroaa liian vähän mainoslehtisestä, CCNE:n paperi ilmentää asian koko vakavuutta. Se antaa oppitunnin etiikkapulmien täysipainoisesta käsittelemisestä.

Asetelmassa on kahden eri komitean erilaisen kokoonpanon ja lähestymistavan lisäksi kulttuurieron piirteitä. Anglosaksisessa debatissa yksilön valinnat ja itsemäärääminen korostuvat enemmän kuin ranskalaisessa keskustelussa. Samoin esimerkiksi Miah mainitsee ”persoonan autonomian legitiimin” käytteilyn neutraalissa sävyssä ja selviömaisessä hengessä, siinä missä hän viittaa ”vainajan arvokkuuteen” vain sovinnais-tyypillisen medikaalietiikan viitepiirteenä ja mainitsee ”epäkunnioittavilta kenties tuntuvat suhtautumistavat kuolleeseen ihmiseen” toissijaisena eettisenä huolenaiheena verrattuna ensisijaiseen tarpeeseen käydä vivahteikasta ja ”älyllisesti haastavaa” vuoropuhelua muun muassa ’arvokkuus’-käsitteestä. Ranskassa taas ryhmä Toulousen yliopiston tohtoriopiskelijoita päätyi bioetiikkaa 2011 pohtiessaan myötäilemään CCNE:n näkökantoja kohta kohdalta. Sen enempää Ameisenin ja Le Cozin kuin doktorandienkaan pohdinnoissa ei viitata itsemääräämisoikeuteen.

Eettisesti motivoitu erittäin kriittinen suhtautuminen von Hagensin tekemisiin tuli esiin myös oikeuslääketieteen professorin Philippe Charlierin (1977–) ja kumppanien vastikään ilmestyneessä artikkelissa. Se viittaa ensin Ranskan rikoslakiinkin 2008 sisällytettyyn säädökseen, joka ulottaa elävälle ihmisruumiille vanhastaan kuuluneen koskemattomuuden myös kuolleelle ihmisruumiille. Poikkeuksia tästä ovat oikeuslääketieteellisen selvityksen, lääketieteellisen tutkimuksen tai kansanterveyden (elinluovutukset) asiayhteydet. Nämä tapaukset kertovat, milloin vainajan ruumiiseen kajoaminen on hyväksyttyä: lain suojaa eivät nauti muut tavat käsitellä tai muuntaa edesmenneen ruumista tai sen osia. Charlierin työryhmän mukaan ”vainajan kaupallistaminen” on ”selvästi vastakkaista” tälle laille. Heidän vertailussaan uusi floridalaislähtöinen näyttely, Saksasta 2004 löytyneistä 20 muumiosta alkunsa saanut ja kansainväliseen monitieteiseen yhteistyöhön varaava *Mummies of the World* (2010–) erottui edukseen plastinaattikiertueista niin tieteellisillä ja kasvatuksellisilla ansioillaan kuin myös esteettisesti ja eettisesti. CCNE kommentoinee aikanaan sitäkin.

Belgian vastaavan bioetiikkakomitean (CCBB) jäsenistöön kuuluva filosofi Michel Dupuis (1954–) nimitti *Körperwelten*ä sanomalehti *La Libressa* jo 2001 ”perverssin pornon markkinoiksi”. Professori ei pannut pahakseen ruumiskiinnostuksen kasvua, tabujen huojutusta tai ahdistusten lieventämistä, mutta olematon kasvatukselliskoulutuksellinen panos pakotti moitteisiin. Hänen työtoverinsa Nathalie Frogneux (1967–) säesti ihmettelemällä, miksei vastaavia hahmoja voi tehdä kokonaan silikonista: ”Tässä tavataan aikakautemme lumoutuminen ruumiin pelkämästä aineellisesta ulottuvuudesta, ruumiista riisuttuna symbolisesta, affektiivisesta ja persoonallisesta ulottuvuudestaan.” Sekä *La Libressa* katolismielisyys että Dupuis’n oppituoli ja Frogneux’n posti katolisessa UCL-yliopistossa asettavat nämä arviot tiettyyn valoon. Yhtä kaikki Dupuis ja Frogneux osoittavat näkyvien eurooppalaisten akateemisten eetikoiden puuttuneen asiaan jo varhain. Ja joka tapauksessa Ranskan CCNE:n lausunto on korostetun maallista laatua.

Sivumennen kannattaa huomauttaa eri maitten lähempääkin tutkailua ansaitsevista eroista. Verrattuna varsin neutraalisti von Hagensista uutisoivaan mutta kiistanalaisuutta peittelemättömään hollantilaiseen lehdistöön – hyvänä esimerkkinä *Volkskrant*issa 2007 ilmestynyt Guben-raportti – Belgiassa häntä on pidetty tulisemmilla hiilillä, varsinkin ranskankielisessä julkisuudessa. Samantyyppistä asetelmaa voi erottaa Pohjoismaista: Norjan valtalehti *Verdens Gang* (1945–) on tavannut liittää plastinoijaan epiteetin ”kiistelty”, jonka *Hufvudstadsbladet* laimensi ”keskustelluksi” Suomessa 2013, mutta ero Ruotsissa nähtyyn vastarintaan on selvä. Tanskan ykköslehdistä niin suurempi ja oikeistolaisempi *Jyllands-Posten* (1871–) kuin pienempi ja vasemmistolaisempi *Politiken* (1884–) ovat tehneet varsin päteviä juttuja *Body Worlds*ista sen arkaluontoisuutta ja ongelmallisuutta sivuuttamatta mutta ruotsalaiseen särmikkyyteen etenemättä. Verrattuaan 2010 plastinaatteja legoihin *Politiken* soi 2011 lääketiedehistorioitsija Adam Bencardin luonnehtia Kööpenhaminaan ehtinyttä von Hagensin muovistekoonnosta ”aivan liian opettavaiseen” *Bodies*...iin verrattuna sopivaksi tukemaan tieteeseen kuuluvaa ”eksistentiaalista etsintää”. *Helsingin Sanomien* tapa käsitellä expovierailua 2013 muistutti ehkä eniten alankomaalaista asennetta. *HS* korosti ”reippaan” näyttelyn saaman suomalaisen vastaanoton ”tyyneyttä” verrattuna juuri ruotsalaiseen ”vihastukseen”. Sitten toisteltiin IfP:n väittämiä.

Berliiniläisten tuomarien päätös kiistää von Hagensin plastinaateilta ruumiin asema on omiaan pitämään framilla myös filosofis-käsitteellistä mittelyä kalmonäyttelyiden yhteydessä. Vaikka ratkaisu sinänsä oli suosiollinen hänen ”ihmismuseolleen”, se nakertaa *bodyworlds*ilaisten väitettä laittaa esille ”aitoja ruumiita”. Se nostaa plastinaattorin työn kaikenkarvaisista expotiloista museoarvovallan piiriin keskelle Saksan pääkaupunkia, mutta se tekee von Hagensin teoksista muovisempia kuin ne tosiasiallisesti ovatkaan.

Ihmisarvon ja ruumiin kunnioittamisen periaatteet eivät suinkaan ole pulmattomat tai riidattomat. Tarvitsee vain viitata *El País*in plastinaattijuttuunsa 2007 haastattelemaan Barcelonan yliopiston filosofian professoriin Jesús Mosteríniin (1941–), jonka mukaan elottomat ruumiit eivät ”itsessään ansaitse minkään tyyppistä kunnioitusta tai moraalista kohtelua”. Hän kuitenkin lisää, että vainajien ruumiitten kohtelu voi loukata tai tuottaa kärsimystä eläville. Moraalinen vahinko syntyy siis, jos syntyy, ”eläville, ei kuolleille”. Mosterínin mielestä eri kulttuurien vainajille suomat ”seremoniat ja riitit perustuvat valtaosin ennakkoluuloille ja väärille käsityksille” esimerkiksi ylösnousemuksesta. Vastaavalla tavalla von Hagensin hovifilosofi Wetz pyrki 2011 yhdistämään ’hautarauha’-käsitteen animismilta hajahtavaan vanhentuneeseen sielumetafysiikkaan. Näkemykset erkanevat CCNE:n kannasta ja estävät liioittelemasta eurooppalaisen ajattelun yhtenäisyyttä. Yhtä kaikki Mosterín (kuten Wetzkin) vahvistaa mahdollisuuden vedota ruumiin kunnioittavan kohtelemisen tarpeeseen. Hän hylkää luonnollisten oikeuksien olemassaolon eläviltäkin: hänen moraalifilosofiansa perustuu muutenkin epäsuoriin, sopimusperustaisiin oikeuksiin. Eläinasian puolustajana tunnettu filosofi katsoo, että evoluution tuoma eläytymis- ja myötäkärsimiskyky johtavat ihmisyhteiskunnissa luomaan suojaavia oikeudellisia rakenteita niitä tarvitseville.

Suostumuksen kiemurat

Nykyanatomiä perustuu kokonaisen ruumiin vapaaehtoiseen luovuttamiseen tutkimus- ja opetuskäyttöön. Muiden muassa Sassin sekä Ameisenin ja Le Cozin käyttämä käsite *informed consent* (ransk. *consentement informé*, saks. *informierte Zustimmung / Einwilligungserklärung*) juontuu 50-luvun Kaliforniasta. Se nousi esiin hoitovirhetapauksen oikeuskäsittelyssä 1957, kun potilaan alaraajat halvaantuivat Stanfordin yliopistosairaalassa tehdyssä translumbaarisessa aortografiassa. Sittenmin hylätyllä menetelmällä oli suihkutettu varjoainetta ahtaumapotilaan sydänverisuonten rakenteisiin lantioalueen kautta selkäpuolelta. Oikeus päätyi tuomitsemaan sairaalan. Ratkaisun perusteluissa mainittiin lääkärin velvollisuus tuoda esiin hoitotapoihin ”kuuluvien riskien koko laajuus keskustellessaan potilaan kanssa”. Samassa yhteydessä oikeus viittasi ”ehdotetun toimenpiteen tai leikkauksen välttämättömien tosiasioiden täyteen paljastamiseen” *informed consentin* saavuttamiseksi. Joidenkin tietojen mukaan sanaparin oli lausunut halvaantuneen Salgo-nimisen ja koko tapaukselle nimen antaneen miehen asianajaja Paul G. Gebhard (1930–). Häntä on tästä hyvästä toisinaan pidetty pian tehokäyttöön päässeän käsitteen luoja.

Itse asiassa jo 1955 oli kalifornialaisessa oikeusistuimessa käytetty tätä käsitettä puututtaessa kirurgin virheeseen ”jättää selittämättä riskit” potilaalle. Upouusi termi *informed consent* ei siis ollut. Ilmeisimmin se rakentui jo vuosikymmeniä sovelletulle ’vapaaehtoisen suostumuksen’ käsitteelle tai paradoksille: koska oman tahdon vastainen suostuminen ei ole suostumista lainkaan, myöntymisen haluttiin tarkentaa informoiduksi. *Informed consent* suomentuu vaihtelevasti. Tyypillisiä vaihtoehtoja ovat ”tietoon perustuva”, ”asianmukaiseen tietoon perustuva”, ”tietoinen”, ”tietoon ja asian ymmärtämiseen perustuva” tai ”perehtyneesti annettu” suostumus, mutta toisinaan näkee puhuttuvan vain ”vapaaehtoisesta” tai ”nimenomaisesta” suostumuksesta. Tärkeää käsitteessä on tiedotetuksi tai valistetuksi tulemistä seuraava ratkaisu eli se, että potilaalle on annettu kaikki olennaiset tiedot, niin mahdolliset huonot kuin mahdolliset hyvät seuraukset, jolloin hänen voi katsoa olevan perillä asiastaan, jyvällä ja tilanteen tasalla sekä kykenevä sallimaan esitetyn toimenpiteen vapaan kokonaisharkintansa perusteella. Kutsuttakoon käsitettä tässä tietäväksi suostumiseksi.

Sen historiasta on taitettu peistä erityisesti Yhdysvalloissa. Lääkäri-lakimies Jay Katz (1922–2008) kärjisti 1972, että tämä ”tyhjistä” (hänen mukaansa vasta) 1957 syntynyt käsite oli ”huonosti määritelty”, vailla tarkkaa ”substanssia tai alaa”. Hän letkautti, että tästä huolimatta sitä viskottiin keskustelussa ja lakituvissa kuin myyttistä taikaesineitä, talismaania. Vastalauseen esitti Michiganin yliopistossa historianprofessorina nykyään vaikuttava Martin S. Pernick (1948–). Hän todisteli 1982, että tietävä suostumus juontui 1800-luvulla USA:ssa lujittuneesta ja ennen I maailmansotaa modernin oikeudellisen muotonsa saaneesta perinteestä, jossa lääkärintaitoon yhdistettiin totuuden kertomisen ja suostumuksen hakemisen velvoitteet. Toisin kuin Katz antoi ymmärtää, se ei ollut mikään ”eristynyt entiteetti”. Pernick on myöhemmässä kirjassaan 1996 liittänyt tämän ”yksilöllisen itsemääräämisoikeuden” eli autonomian periaatteen vahvistumisen lääketieteellisessä päätöksenteossa ennen kaikkea natsijohtajia tuominneeseen Nürnbergin sotarikostuomioistuimeen. Viimeistään silloin sitouduttiin ”vapaan valinnan” ajatuksiin, jotka sitten kääntyivät tietäväis-suostuvaisuuden nykyopiksi. Pernick huomautti, että moista valitsevuutta voivat estää vallanpitäjien rajoittavien tai pakottavien toimien lisäksi esimerkiksi köyhyys, kipu ja tietämättömyys.

Joku toinen viittaisi Thomas Hobbesiin (1588–1679). Mainitseehan brittifilosofi *Leviathanissaan* (1651) yhdeksi ihmisen oikeudeksi oman ruumiin puolustamisen. Tästä näkökulmasta onkin esimerkiksi norjalaisfilosofi Bjørn Hofmann (1964–) työtovereineen puolustanut näkemystä suostumusteoriankin hobbesilaisen juuren puolesta. Hobbes vaati sen tueksi niin vapaaehtoisuutta kuin tietoakin. Määritelmänmukaisesti vahingoittamaton *consent* merkitsi hänelle toisen valtuuttamista tekemään jotakin itseä kohtaan. Viitaten CCNE:n lausunnossa käytettyyn ruumiin omistamattomuuden (*non-patrimonialité*) periaatteeseen voi lisätä, että toisin kuin joskus on väitetty Hobbesilla ruumiin omuus ei vielä yhdistynyt sen

omistamiseen muun yksityisomaisuuden tapaan tai hengessä.

Oli miten oli, yhdysvaltalainen terveysoikeuden asiantuntija Jessica W. Berg kumppaneineen lainasi 2001 erästä 1914 USA:ssa annettua tuomioistuinratkaisua, jossa puhuttiin oikeudesta päättää, mitä tehdä omalle ruumiille. Kysymys sivuaa itsemurhan kulttuurista, oikeudellista ja uskonnollista sääntelyä, mutta yhdistyy myös esimerkiksi teologi Hermelinkin pohtimaan hautajaisten yksilöllistymiseen. Yleisenä trendinä länsimaissa on ollut Pernickin mainitsema yksilön autonomian eli itsemääräisoikeuden yhdistyminen vähitellen vahvistuviin potilaan oikeuksiin. Suomen perustuslaki takaa nykyään henkilökohtaisen – aiemmin: ruumiillisen – koskemattomuuden: se kieltää kohdistamasta ihmiseen hänen tahtonsa vastaisia fyysisiä toimenpiteitä. Tällaisiin seikkoihin nojaa filosofi Mosterinin näkökanta, jonka mukaan omalle kuolleelle ruumiille voi periaatteessa teettää mitä mielii. Vastaaviin varaavat silti yhtä hyvin hänen kannattamansa elävien oikeus valittaa kuolleitten kohtelun epäkunnioittavuudesta kuin myös erilaiset luonnonoikeudelliset vetoamiset kuolleittenkin ansaitsemaan kunnioitukseen.

Suostumuksen käsitettä on koettanut täsmentää muiden muassa Aucklandin yliopiston politiikantutkimuksen apulaisprofessori Martin Wilkinson. ”Onko jokin [ruumiin] käyttö sallittua vain silloin, kun ihminen on suostunut tuohon käyttöön, halunnut tuota käyttöä, olisi halunnut tuota käyttöä, ei ole vastustanut tuota käyttöä vai kuinka asia on?” hän kysyi 2012. Wilkinson pyrki osoittamaan, että oikeudet eivät suoraan määritä suostumusta: ”Jos tiedetään, että ihminen halusi tai olisi halunnut jotakin käyttöä, hänen oikeutensa sallivat tuon käytön, mutta jos me tiedämme, että hän halusi tai olisi halunnut jäädä vaille jotakin käyttöä, hänen oikeutensa eivät salli tuota käyttöä.” Näin kysymisen painopiste siirtyy päätöksenteon pohtimiseen tilanteessa, jossa oikeudenomistajan toiveita ei tunneta. Tilannetta voi Wilkinsonin mukaan ratkoa hahmottelemalla ensin tunnettuun toiveeseen perustuvan toimen ja etsimällä sitten käytettävissä olevan todistusaineiston pohjalta todennäköisintä ja vahvinta halua. Hänen pääajatuksensa oli suojata oikeudenomistajia ottamalla harkinnassa huomioon heidän tahtonsa toteutumattomuudesta koituvat oikeudenloukkaukset. Wilkinson vannotti, että virheelliset käytöt eivät ole sen pahempia kuin virheelliset käyttämättä jättämiset.

Yleisistä näkökohdista Wilkinson siirtyi viimevuotisessa artikkelissaan myös *Body Worlds*in kommentoimiseen. Hän tulkitsee vainajien kunnioittamisen periaatteen ”näiden etuihin pohjautuvaksi kunnioitukseksi”. Kiinnostusten ja pyyteiden kunnioituksen ohittamattomuuden vuoksi hän ei nähnyt ”mitään epäkunnioittavaa suostuvaisten vainajien ruumiitten julkisessa esittelemisessä”. Paperissa olisi aineksia muodostua IfP:lle jopa CSC:n etiikkaselvitystä tärkeämmäksi takuiksi plastinaattixpotoiminnan moittimattomaksi tekemisessä, ellei Wilkinson esittäisi, että perheellä pitää olla *veto*-oikeus: ”kuolleiden kunnioittaminen ei vaadi heidän kaikkien mahdollisten toiveittensa noudattamista”.

IfP:n sanoin suostumuksen välttämättömyys valkeni von Hagensille viimeistään 1982. Hän otti kuulemma yhteyttä yli 3 000 Heidelbergin yliopiston hyväksi ruumiinlahjoitustestamentin tehneeseen ihmiseen kertoakseen uudesta näytteiden ikisäilytyskeinosta. Kiinnostuneita oli kuulemma 1 600. Kun IfP perustettiin 1993, yhdeksi sen päätehtävistä tuli luovutusohjelman hallinnointi ja täytäntöönpano. Otagossa ja Singaporen yliopiston professorina toimineen medikaalietikon Alastair V. Campbellin (1938–) mukaan vielä 2000-luvun lopulla von Hagens myönsi, että osa plastinoiduista ruumiista tuli lahjoituksina ja osa taas ”olemassa olevista kokoelmista” saattaen sisältää niin sanottuja omaisten peräämättömiä eli ”kenenkään vaatimattomia ruumiita”. Painopiste oli kuitenkin siirtymässä vapaaehtoisesti luovutettuihin: näyttelyissä oli jo jaossa täytettäviä ja allekirjoitettavia luovuttajalomakkeita. Viitaten raskaana olevaan naiseen Campbell toteaa, että ”selvästikään aina ei ole voitu saada kuolleen suostumusta” tiettyyn käyttöön. Haastattelussa 2003 von Hagens oli kuitenkin selittänyt saaneensa luovutuksia myös kuolemansairailta odottavilta. Campbellin mielestä eettisyyden arvioimiseksi on katsottava suostumuksen lisäksi myös käyttötavan tieteellis-opetuksellista tai viihdyttävää luonnetta sekä elävien ja kuolleiden mahdollista hyväksikäyttöä.

Tämän tietävä IfP vetoaa sekä expojensa valistuksellisuuteen ja kasvattavuuteen että niiden yhteyksiin tieteelliseen tutkimukseen. Kumpikin väittämä on epäuskottava ja rinnastettava firman kuin firman nykymarkkinoinnillisiin ”arvo-”, ”filosofia”- ja ”missio”-puheisiin. Tällä hetkellä ei ole olemassa mitään riippumatonta ja luotettavaa selvitystä *Body Worlds*in paraikaa näytteillä pitämien tai aiemmin esille laittamien ruumiitten ja ruumiinosien alkuperästä. Ei liioin tiedetä, kuinka monta ruumista on tarvittu kunkin yksittäisen osittais- tai täysplastinaatin rakentamiseen. Kuten von Hagensin toimia kaupallisena viihteenä ruotiva säöpaulolainen antropologi Joon Ho Kim totesi alansa brasilialaisessa tiedelehdessä *Manassa* (1995–), mikään ei myöskään takaa, että bodyworldsilaisille lahjoitettu ruumis päätyy näyttelykäyttöön. Ruotsalaisessa debatissa elinkauppsyönteiden perusteena pidettiin jo IfP:n lupausa hoitaa valtaosa luovuttajiensa kuluista. Hautaus- ja hautamaksujen säästötilaisuus on ainakin Pernickin valossa joissakin tapauksissa ristiriidassa vapaan ja tietävän suostumuksen kanssa. Mitä ilmeisimmin moni varakas henkilö pitää jäänteittensä muovistamista itselleen mainiona tavoitteena, mutta jotkut saattavat turvautua siihen etusijassa varattomuuttaan.

Vuosien varrella on kertynyt riittävästi aihetta epäillä von Hagensin puheitten pitävyyttä ja yrityksen toiminnan asiallisuutta. Jones ja Whitaker venyttävät kuitenkin ymmärtäväisyytensä tunnustamaan *Body Worlds*in roolin anatomietiikan terävöittämisessä. Heidän mukaansa se on tuonut laajaan tietoisuuteen vain eksperttien yleensä tietämän tilanteen: anatomis-patologinen pätevyys hankittiin pitkään länsimaissa ja hankitaan yhä edelleen moniaalla joillain muilla kuin tieteelle varta vasten ja parhaista syistä vapaaehtoisesti annetuilla ruumiilla. Jonesin kansainväliseen *New Scientist*iin (1956–) viime vuonna laatimassa jutussa mainitaan muiden muassa Etelä-Afrikka, Brasilia ja Intia tällaisina anatomialle ”häpeällisen perinnäistävän” jatkajina. Kuten Jones ja Whitaker kertoivat 2012, edistyneiksi katsotuissa maissa säädettiin 1800-luvulla niin sanottuja anatomialakeja, jotka ruumislahjoituksiin ohjaamalla pyrkivät hillitsemään haudanryöstelyä. (Juuri sellaista von Hagens rikkoi 2002 julkiruumiinavauksellaan Lontoossa.) Vanha rikollisia, orjia, kerjäläisiä, mielisairaita ja vierasrotuisia uhreiksi tehnyt huoleton ja kyselemätön käytäntö varjostaa kaksikon mukaan yhä ruumiintutkimusta: anatomian sallivasti peräämättömiin ruumiisiin nojaavat perinteet eivät ainakaan jarruttaneet sorrettujen tai leimattujen ryhmien joutumista natsilääketieteen kynsiin oikeudettomiksi objekteiksi. Vaikka von Hagens ”väittää käyttävänsä” vain lahjoitettuja ruumiita, *Körperwelten*in ja sen jäljittelijänäyttelyjen näennäinen oikeutus juontuu tutkijoiden mukaan osaltaan tästä anatomian liian vähälle itsekritiikille jääneestä traditiosta. Luottamus ja ero arveluttaviin käytäntöihin on voitettava kriittisyydellä.

Mainitun Wilkinsonin 2014 esittämän näkemyksen mukaan taas kenenkään vaatimattomien ruumiitten käyttö ei ole ristiriidassa kuolleitten kunnioittamisen kanssa. Vainajien edut näet ”eivät suoraan vaadi suostumusta”. Jones vastasi, että Wilkinsonin ajatukset ovat vastakkaisia anatomien laajasti kannattamille käsityksille. Kuolleen toiveet on pyrittävä kaikin tavoin toteuttamaan, mikä jo kertoo lahjoituksena saadun ruumiin erosta muulla tavalla käyttöön tulevan ruumiiseen. Menehtyneen tahto on myös ensisijainen vertailupiste perheen tai suvun suostumuksen arvioimisessa. Eettiseen kokonaisarvioon täytyy kuitenkin sisältyä kaikkien asianosaisten osuuden harkinta. Plastinaatiotapauksen punninta palautuu samoihin pohdintoihin, mutta sen erityisyys vaatii oman analyysinsä. Wilkinsonin vastaus tähän on toistaiseksi tuorein kommentti asiaan: hän siirsi uusimmassa puheenvuorossaan painopisteen sen tarkkaamiseen, kenellä on valta päättää ja miten päättäjän pitäisi valtaansa käyttää.

Jones ja Whitaker saattoivat olla oikeassa puhuessaan 2012 *Body Worlds*in kyvystä virvoittaa anatomikunnan sisäistä eettistä keskustelua. Mutta he eivät ehkä aavistaneet joutuvansa keskelle vapaudesta, holhouksesta, omalakisuudesta ja itsemääräyvyydestä käytävää poliittisen filosofian debattia. Valitettavaa muuten omalla laillaan jännittävässä kiistassa on ilmeinen tietämättömyys etenkin Ranskassa – puhumattakaan esimerkiksi Brasiliassa tai Ruotsissa – asiasta käydystä eettisestä keskustelusta. Selväksi on kuitenkin käynyt, että mitä kuolleen (ruumiin) kunnioittaminen tarkoittaakin, *Body Worlds*issa sen laita on niin ja näin. Plastinaattivalmistuksesta ja -näyttelyistä on tullut koko käsitteen ja aiheen koetinkiviä.

Lopuksi

”Usko on sydämenkeidas, jota ei koskaan saavuta ajatuksen karavaani.” Noinkin voinee suomentaa libanonilaisyhdysvaltalaisen runoilijan Kahlil Gibranin (1883–1931) lentävän lauseen. Sitä on vaihtelevin käännöksin painettu tai rustattu lukemattomiin ripillepääsy- ja syntymäpäiväonnittelukortteihin. Aika ajoin täytyy muistuttaa siitä, että tehokäytön haalistama Gibran oli mukiinmenevä kirjoittaja.

Lauseen tapaaminen *Body Worlds*in sermitaulusta kertoo näyttelyn luonteesta enemmän kuin järjestäjät ehkä haluaisivatkaan. Esillä on ruumiista erotettuja ja kokoonpantuja hahmoja – ja mihin tahansa yhteyteen istuvia komealta kalskahtavia irtositaitteja. Ääneen pääsevät myös muiden muassa Aristoteles, Epikuros, Seneca, Descartes, Shakespeare, Kant, Goethe, Schopenhauer, Lincoln, Tolstoi, Twain, Nietzsche, Wilde, Kafka, Mumford ja de Beauvoir. Heiltä ei lainata ruumisajatuksia vaan muita tuumailuja. Lisäksi esille on pantu ajattelijaksi ajattelijain joukkoon astuvan von Hagensin omat mietteet expon perimmäisestä, kuulemma henkis-sielullisesta tarkoituksesta. Bodyworldsilaiset toistelevat, että ”näyttelyn sävy on tarkoituksellisen spirituaalinen”. Muovistettu, ”kuoleman ja hajoamisen välisessä ajassa viipyvä ruumis” heidän mukaansa ”valaisee sielua, koska juuri se on poissa”.

Ehkä on aihetta kiittää von Hagensia ja hänen *Körperwelten*ään tietynlaisesta koruttomuudesta ja suoraviivaisuudesta. Paljon vähemmän kuin monet muut nyky-yhtiöt Institut für Plastination pyrkii loppujen lopuksi silottelemaan tekemisiään. Sen verkkosivuilla ei puhuta ”meidän arvoistamme” tai ”meidän filosofistamme”. Vertailun vuoksi esimerkiksi *Bodies...* tarjoilee pompöösisti ”meidän missiotamme”. *Body Worlds*in kömpelösti henkevyttä tavoitteleva näyttelyriipustus ei siis yhdisty ainakaan oikopäisimmin halpaa sielukkuutta tavoittelevaan ja tekaistua herkkyyttä tarjoavaan manageriaaliseen intoiluun. Useammin kuin bodyworldsilaiset konsanaan heidän puolustajansa sortuvat selittämään von Hagensin tekemiset kauniimmiksi, oikeammiksi ja todemmiksi kuin olisi tarpeen. Asian julkisilla kommentaattoreilla voi otaksua olevan puhtaan puolueettomuuden sijaan jotain erityistä edistettävänä; allekirjoittanutkin ajaa mielellään sensaatiomaisten ja kyseenalaisten näyttelytuotteiden sijaan esimerkiksi hyvän kauno- ja tietokirjallisuuden sekä korkeatasoisen esittävän taiteen asiaa elämän ja ruumiin asioihin perehtymisessä.

Kansalaisten pitäisi voida odottaa tiedotusvälineiltä kriittistä ajanilmiöitten tarkastelua. Kassamagneeteiksi kohonneitten plastinaattien edessä maailman media on ollut vaikeuksissa, mutta suomalaisten viestinten panos on ollut silmiinpistävä vaatimaton. Yksityisen yrityksen etuja edustavat kannat menivät läpi monen seulan lähes muuttumattomina, vaikka kellekään ei ollut epäselvää sen toimialan poikkeuksellisuus. Kohunäyttely tuskin ansaitsee kehuja kuoleman ja kuolevaisuuden käsittelystään. Aika näyttää, heruuko sille näissä asioissa toimimisestaan uusia syytteitä ja kenties tuomioitakin. Näiden vakavien kysymysten rinnalla ei juuri kalpene huoli siitä, miten tiedeyhteyksin yleensä ja tietopuoliseen kasvatukseen ja opetukseen erityisesti ujuttuivat tässä tapauksessa markkinoinnilliset puhetavat. Asiayhteydet ja kulloisetkin välineet selittävät osan niistä, mutta niin Heurekaa suomalaisen tiedeyhteisön vankasti pönkittämänä yleishyödyllisenä laitoksena kuin julkisia järjenkäyttäjiä yhteisesti voi soimata puutteellisista ja harhaanjohtavista lausumista. Ruumis, kuolevaisuus ja kuolema pysyvät *Body Worlds*ista huolimatta hyvinä ajattelemisen aiheina.

Jarkko S. Tuusvuori

Kirjallisuus

Allen, Anita L., No Dignity in *Body Worlds*. A Silent Minority Speaks. *The American Journal of Bioethics*. Vol. 7, No. 4, 2007, 24–25.

Ameisen, Jean-Claude & Pierre Le Coz, Avis sur les problèmes éthiques posés par l'utilisation des cadavres à des fins de conservation ou d'exposition muséale (Avis n:o 111). Comité Consultatif National d'Éthique pour les Sciences et de la Santé, Paris 2010.

The Anatomy of Body Worlds. Critical Essays on the Plastinated Cadavers of Gunther von Hagens. Toim. T. Christine Jespersen ym. McFarland, Jefferson 2009.

Anonyymi, Alumni Profile: Roy Glover '63. *The Calvin Spark* 2/11.

Anonyymi, Anatomia voi järkyttää. [Oheisjuttu *Stradan* 22/ii/13 esitetulle *Body Worlds* -raportille. Toim. Ivan Puopolo & Sanna Stellan.] *Yle.fi* 3/vii & 5/ix/14.

Anonyymi, Controversial Autopsy Goes Ahead. *BBC* 20/xi/02. (verkkoraportti)

Anonyymi, Gericht erlaubt *Körperwelten*-Museum in Berlin. *Die Welt* 19/xii/14.

Anonyymi, Kirchen gegen *Körperwelten*-Museum. Kritik an Gunther von Hagens. *Berliner Zeitung* 28/ii/14.

Anonyymi, *Körperwelten*-Exhibition: Berlin & Brussels. *Studio International* 26/vi/01.

Anonyymi, Man "Stole Body Parts" for Art. *BBC* 25/iii/98. (verkkouutinen)

Auf Leben und Tod. Beiträge zur Diskussion über die Ausstellung Körperwelten. Toim. Gottfried Bogusch ym. Steinkopf, Darmstadt 2003.

Bainbridge, Stephen, The Yuck Factor. *ProfessorBainbridge.com* 2/iii/04.

Barboza, David, China Turns Out Mummified Bodies for Displays. *The New York Times* 8/viii/06.

Barilan, Y. M., *Body Worlds* and the Ethics of Using Human Remains. A Preliminary Discussion. *Bioethics News*. Vol. 20, 2006, 233–247.

Bates, Stephen, Bodies Impolitic? Reading Cadavers. *International Journal of Communication*. Vol. 4, 2010, 198–219.

Behri, Souad ym., Avis sur les problèmes éthiques posés par l'utilisation des cadavres à des fins de conservation ou d'exposition muséale. Commentaire d'étudiants doctorants de l'Université de Toulouse réalisé au cours d'un module sur "Aspects éthiques de la recherche et enjeux de société". *Génétique et Société*. 1/iv/11.

Benyahia-Kouider, Odile, Trafiquant de corps. *Libération* 1/iii/04.

Berg, Jessica W. ym., *The Legal Requirements of Disclosure and Consent. History and Current Status*. Oxford University Press, New York 2001.

Bernit, Sven, "Jetzt kommt der Spaß am toten Körper" [Andreas Nachaman haastattelu]. *Welt am Sonntag* 11/iii/01.

Beusekamp, Willem, Zieh hier de dikke darm. *De Volkskrant* 2/i/98.

Bielicki, Jan, "Das müsste verboten sein". *Süddeutsche Zeitung* 7/iv/14.

Body Worlds -verkkosivusto (bodyworlds.com). [sisältää Gunther von Hagensin kirjoituksia]

Bohmhammel, Hanne, Entscheidung gefallen: Gericht erlaubt das *Körperwelten*-Museum im Berlin. *BerlinOnline* 19/xii/14.

Brusin, Terhi, Kun ruumis tekee matin. *Taloussanomati* 19/ii/00.

Burns, Lawrence, Gunther von Hagens' *Body Worlds*. Selling Beautiful Education. *The American Journal of Bioethics*. Vol. 7, No. 4, 2007, 12–23.

California Science Center, Summary of Ethical Review: *Body Worlds – An Anatomical Exhibition of Real Human Bodies*. California Science Center, Los Angeles 2005. (Julk. mm. *Body Worlds* -verkkosivustolla)

Campbell, Alastair V., *The Body in Bioethics*. Routledge-Cavendish, New York 2009.

Chan, Sewell, *Bodies... Show Must Put Up Warnings*. *The New York Times* 29/v/08.

Charlier, Philippe ym., Human Remains Exhibition and Ethics Principles. A French Medical Experience and Evaluation. *La Revue de Médecine Légale*. T. 5, 2014, 140–147.

Christensen, Uffe, Udstilling af ægte lig til Danmark. *Jyllands-Posten* 24/xi/10.

Controversial Bodies. Thoughts on the Public Display of Plastinated Corpses. Toim. John. D. Lanton. The Johns Hopkins University Press, Baltimore 2011.

Desmond, Jane, Displaying Death, Animating Life. Changing Fictions of “Liveness” from Taxidermy to Animatronics. Teoksessa *Representing Animals*. Toim. Nigel Rotfels. Indiana University Press, Bloomington 2002.

Desmond, Jane, Postmortem Exhibitions. Taxidermied Animals and Plastinated Corpses in the Theaters of the Dead. *Configurations*. Vol. 16, No. 3, 2008, 347–378.

Desmond, Jane C., Touring the Dead. Imagination, Embodiment and Affect in Gunther von Hagens' *Body Worlds* Exhibitions. Teoksessa *Great Expectations. Imagination and Anticipation in Tourism*. Toim. Jonathan Skinner & Dimitrios Theodossopoulos. Berghahn, New York 2011, 174–195.

Duke, Barry, A Good Stiff Screwing Outrages the Church and Politicians. *The Freethinker* 8/v/09.

Duplat, Guy, Entre curiosité scientifique, commerce et voyeurisme. *La Libre* 21/ix/01.

Edlund, Björn, Vi vill bidra till djupare förståelse för kroppen. *Svenska Dagbladet* 16/vii/12.

Eloranta, Tiina, Ruumiit näyttävät kuolevaisuuden. *Tuima* 15/ii/14 (sis. Sami Pihkalan haastattelun).

Engber, Daniel, The Plastinarium of Dr. von Hagens. *Wired* 2/xii/13.

Faden, R. R. & T. L. Beauchamp, *A History and Theory of Informed Consent*. Oxford University Press, New York 1986.

Fountain, T. Kenny, *Rhetoric in the Flesh. Trained Vision, Technical Expertise, and the Gross Anatomy Lab*. Routledge, New York 2014.

Franck, Michael, München verbietet *Körperwelten*. Lieber Bier- als Plastikleichen. *Der Spiegel* 31/i/03.

Gessler, Philipp, “Verharmlosung deutscher Verbrechen.” *Die Tageszeitung* 23/iii/01.

- Gustafsson, Lars H., Tveksamt att visa döda kroppar. *Svenska Dagbladet* 13/vii/12.
- Gutmann, Ethan, Bodies at an Exhibition. *The Weekly Standard* 29/vii/13.
- Gutmann, Ethan, *The Slaughter. Mass Killings, Organ Harvesting, and China's Secret Solution to Its Dissident Problem*. Prometheus, New York 2014.
- Guyer, Ruth L., Metamorphosis. Beautiful Education to Smarmy Edutainment. *The American Journal of Bioethics*. Vol. 7, No. 4, 2007, 30–31.
- Harding, Luke, von Hagens Forced to Return Controversial Corpses to China. *The Guardian* 23/i/04.
- Harris, Paul & Kate Connolly, World Trade in Bodies Is Linked to Corpse Art Show. *The Guardian* 17/iii/02.
- Hermelink, Jan, "Ich wäre gern ein Ganzkörperpräparat". Gunther von Hagens' *Körperwelten* provozieren Sinn und Bedeutung der Bestattung. Teoksessa *Performanzen des Todes. Neue Bestattungskultur und kirchliche Wahrnehmung*. Toim. Thomas Klie. Kohlhammer, Stuttgart 2008, 77–99.
- Hermes da Fonseca, Liselotte, "Ich will in meinen Knochenleben endlich zufrieden und glücklich zu sein". Eschatologie der *Körperwelten*. Teoksessa *Who Wants to Live Forever? Postmoderne Formen des Weiterwirkens nach dem Tod*. Toim. Dominik Groß ym. Campus, Frankfurt/M. 2011, 197–218.
- Heureka 2013 toimintakertomus*. Heureka, Vantaa 2014.
- Hibbs, Thomas S., Dead Body Porn. The Grotesqueries of the *Body Worlds* Exhibit. *The New Atlantis*. 2007, 128–131.
- Hirschauer, S., Animated Corpses. Communicating with Post Mortals in an Anatomical Exhibition. *Body and Society*. Vol. 12, No. 4, 2006, 25–52.
- Hobbes, Thomas, *Leviathan, eli, Kirkollisen ja valtiollisen yhteiskunnan aines, muoto ja valta* (Leviathan, or, the Matter, Forme and Power of a Commonwealth Ecclesiasticall and Civill, 1651). Suom. Tuomo Aho. Vastapaino, Tampere 1999.
- Hofmann, Bjørn ym., Consent to Biobank Research. One Size Fits All? Teoksessa *The Ethics of Research Biobanking*. Toim. Jan Helge Solbakk, Søren Holm & Bjørn Hofmann. Springer, New York 2009, 3–24.
- Jeffries, Stuart, The Naked and The Dead [von Hagensin haastattelu]. *The Guardian* 19/iii/02.
- Johnston, Robert, Mother and Child Divided. *Studio International* 10/iv/02.
- Jones, D. Gareth, *Speaking for the Dead. Cadavers in Biology and Medicine*. Ashgate, Aldershot 2000.
- Jones, D. Gareth, Unclaimed Bodies Are Anatomy's Shameful Inheritance. *New Scientist* 19/iv/14.
- Jones, D. Gareth, Using and Respecting the Dead Human Body. An Anatomist's Perspective. *Clinical Anatomy*. Vol. 27, No. 6, 2014, 839–843.
- Jones, D. Gareth & Maja I. Whitaker, *Speaking for the Dead. The Human Body in Biology and Medicine*. Ashgate, Farnham 2009.

Jones, D. Gareth & Maja I. Whitaker, Engaging with Plastination and the *Body Worlds* Phenomenon. A Cultural and Intellectual Change for Anatomists. *Clinical Anatomy*. Vol. 22, No. 4, 2009, 770–776.

Jones, D. Gareth & Maja I. Whitaker, Anatomy's Use of Unclaimed Bodies. Reasons Against Continued Dependence on an Ethically Dubious Practice. *Clinical Anatomy*. Vol. 25, No. 2, 2012, 246–254.

Jäderholm, Stina, Omdiskuterade kroppar visas på Heureka / Plastifierade kroppar fascinerar på Heureka. *Hufvudstadsbladet* 16/ii/13.

Katz, Jay, *Experimentation with Human Beings. The Authority of the Investigator, Subject, Professions, and State in the Human Experimentation Process*. Russell Sage Foundation, New York 1972.

Katz, Jay & Alexander Morgan Capron, *The Silent World of Doctor and Patient*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore 2002.

Kiefer, P. ym, Leichen-Professor verkauft Tote jetzt in Scheiben. *Bild* 4/ii/08.

Kim, Joon Ho, Exposição de corpos humanos. O uso de cadáveres como entretenimento e mercadoria. *Mana*. Vol. 18, No. 2, 2012, 309–348.

King, Mike R., Maja I. Whitaker & D. Gareth Jones, I See Dead People. Insights from the Humanities into the Nature of Plastinated Cadavers. *Journal of Medical Humanities*. Vol. 35, No. 4, 2014, 361–376.

Kinnunen, Joonas, Eettisen raja-alueilla. *Body Worlds* -näyttely Heurekassa ja keskustelu ihmisruumiiden käyttämisestä näyttelytarkoituksessa. *Kuriositeetikabi.net* 1/14.

Kittan, Tomas, Jetzt wird es Ernst. Dr. Tod verklagt Berlin. *Bild* 17/xi/14.

Krauthausen, Ciro, El mercado negro de von Hagens. *El País* 19/i/04.

Krutmeijer, Malin, Lika till salu. *Aftonbladet* 20/vii/12.

Kuppers, L., Visions of Anatomy. Exhibitions and Dense Bodies. *Differences. A Journal of Feminist Cultural Studies*. Vol. 15, 2004, 123–156.

Kümmel, Peter, Ausverkauf in der Unterwelt. *Die Zeit* 2/xi/10.

www.Koerperwelten.com-sivusto (sisältää mm. von Hagensin kirjoituksia, näyttelymateriaalia, henkilöesittelyjä, oikeudellisia asiakirjoja ja ruumiinluovutusinformaatiota)

Lang, Nikolai, Vi har udstillet lig i over 300 år. *Politiken* 8/i/11.

Lassas, Anton, *Body Worlds*. LovisaGymnasium-blogi. *Hbl.fi* 19/iv/13.

Launet, Edouard, La morts à profit. *Libération* 14/v/09.

Linke, Uli, Touching the Corpse. The Unmaking of Memory in the Body Museum. *Anthropology Today*. Vol. 21, No. 5, 2008, 13–19.

Lutterbach, Hubertus, Reliquen, Plastinate und ewiges Leben. *Christ in der Gegenwart* 46/10, 521–522.

Marion, Georges, Les cadavres “plastinés” de von Hagens sont des condamnés à mort chinois. *Le Monde* 23/iv/09.

- Maska, Theresa, Naknare än nakna. *Läkartidningen* 21/10, 1409–1411.
- Massinen, Tuomas, Heureka uusi näyttely tuo kuoleman lähelle. *Vantaan Sanomat* 18/ii/13 (sis. Per-Evind Perssonin haastattelun).
- Mazur, Gregorz, *Informed Consent, Proxy Consent, and Catholic Bioethics. For the Good of the Subject*. Springer, New York 2012.
- Miah, A., The Public Autopsy. Somewhere Between Art, Education, and Entertainment. *Journal of Medical Ethics*. Vol. 30, No. 6, 2004, 576–579.
- Miah, Andy & Emma Rich, *The Medicalization of Cyberspace*. Routledge, London 2008.
- Moncada, Ricardo, Los cuerpos de Gunther von Hagens. *El País* 7/vi/10.
- Moore, Charleen M. & C. Mackenzie Brown, Gunther von Hagens and *Body Worlds*. Part 1: The Anatomist as Prosektor and Proplastiker. & Part 2: The Anatomist as Priest and Prophet. *The Anatomical Record (Part B: The New Anatomist)*. Vol. 276B, No. 1, 2004, 8–14 & 14–20.
- Mosterín, Jesús, *El triunfo de la compasión. Nuestra relación con los otros animales*. Alianza, Madrid 2014.
- Myser, C., Taking Public Education Seriously. *Body Worlds*, the Science Museum, and Democratizing Bioethics Education. *American Journal of Bioethics*. Vol. 7, No. 4, 2004, 34–36.
- Nicolae, Stefan, Zukunftserinnerungen. Plastination als Inszenierung von Erinnerung. Teoksessa *Formen und Funktionen sozialen Erinnerns. Sozial- und kulturwissenschaftliche Analyse*. Toim. René Lehmann ym. Springer, Wiesbaden 2013, 153–167.
- Nicoletti, Gianluca, L’Ikea del post mortem. *La Stampa* 30/viii/11.
- Nunn, Hillary M., *Staging Anatomies. Dissection and Spectacle in Early Stuart Tragedy*. Ashgate, Farnham 2005.
- Paukku, Timo, Ruumiita esittelevä näyttely tuplasi Heureka kävijämäärän. *Helsingin Sanomat* 23/iii/13.
- Pernick, Martin S., *The Black Stork. Eugenics and the Death of “Defective Babies” in American Medicine and Motion Pictures since 1915*. Oxford University Press, Oxford 1996.
- Pernick, Martin S., The Patient’s Role in Medical Decisionmaking. A Social History of Informed Consent. Teoksessa *Making Health Care Decisions. Studies on the Foundations of Informed Consent*. III nide. President’s Commission for the Study of Ethical Problems in Medicine. Government Printing Office, Washington, D. C. 1982, 1–35.
- Persson, Per-Edvin, Tiedeokeskus Heureka – koko kansan kulttuurilaitos. *Tieteessä Tapahtuu* 4/04, 3–4.
- Peuker, Torsten & Christian Schulz, *Der über Leichen geht. Gunther von Hagens und seine Körperwelten*. Links, Berlin 2004.
- Poiret, Dominique, Les têtes maories regagnent la Nouvelle-Zélande. *Libération* 23/i/12.
- Post, Hans-Maarten, Lijkendokter wil weer choqueren. *De Standaard* 20/viii/08.
- Preuss, Dirk, *Body Worlds – Looking Back and Looking Ahead. Annals of Anatomy*. Vol. 190, 2008, 23–32.

- R. C., Ces corps “plastinés” venus du froid. *La Libre* 29/vii/02.
- Raevaara, Tiina, *Body Worlds – tiedettä vai taidetta? Suomen Kuvalehti* 15/ii/13.
- Rebollo, Regina Andrés, *De humani corporis circus* de Gunther von Hagens. *Scientiae Studia* [São Paulo]. Vol. 1, No. 1, 2003, 112–114.
- Reports of Cases Determined in the District Courts of Appeal of the State of California*. Vol. 154, 2. ser. Bancroft-Whitney, Stanford 1957.
- Riederer, B. M., Plastination and Its Importance in Teaching Anatomy. Critical Points for Long-Term Preservation of Human Tissue. *Journal of Anatomy*. Vol. 224, No. 3, 2014, 309–315.
- Rohrich, Rod J., Human Anatomy. The Common Denominator. *Plastic and Reconstructive Surgery*. Vol. 119, No. 6, 2007, 1941–1942.
- Roy, Édith, Le monde du corps. Exposition anatomique de corps humains véritables de Gunther von Hagens. Stratégies brouillées pour un succès assuré. Mémoire présenté comme exigence partielle de la maîtrise en études des arts. Université de Québec à Montréal, Montréal 2009.
- Santti, Risto, Esineellistävä näyttely. *Turun Sanomat* 14/vii/13.
- Schechter, Anna, Hawaii Shuts Down Real Human Bodies Show. *ABC News* 13/vii/09. (verkkoraportti)
- Schöne neue Körperwelten. Der Streit um die Ausstellung*. Toim. Franz Josef Wetz & Brigitte Tag. Klett-Cotta, Stuttgart 2001.
- Seaton, A. V. & J. J. Lennon, Thanatourism in the Early 21st Century. Moral Panics, Ulterior Motives and Alterior Desires. Teoksessa *New Horizons in Tourism. Strange Experiences and Stranger Practices*. Toim. T. V. Singh. Cabi, Wallingford 2004, 63–82.
- Serra, Catalina & Roberta Bosco, Llegó la exhibición de la muerte. *El País* 15/xi/07.
- Simon, Jonathan, The Theater of Anatomy. The Anatomical Preparations of Honoré Fragonard. *Eighteenth-Century Studies*. Vol. 36, No. 1, 2002, 63–79.
- Singh, Debashis, Scientist or Showman? [von Hagensin haastattelu] *British Medical Journal*. Vol. 326, 2003, 468.
- Skogheim, Rune, “Dr. Død” vil ha Michael Jacksons lik til utstilling. *Verdens Gang* 26/iii/09.
- Stephens, Elizabeth, Inventing the Bodily Interior. *Écorché* Figures in Early Modern Anatomy and von Hagens’ *Body Worlds*. *Social Semiotics*. Vol. 17, No. 3, 2007, 313–326.
- van Dijck, José, *Body Worlds*. The Art of Plastinated Cadavers. *Configurations*. Vol. 9, No. 1, 2001, 99–126.
- van Walsum, Sander, Plastinarium democratiseert de dood. *De Volkskrant* 5/i/07.
- Verführerische Leichen – verbotener Verfall. „Körperwelten“ als gesellschaftliches Schlüsselereignis*. Toim. Liselotte Hermes da Fonseca & Thomas Kliche. Pabst, Längeringh 2006.
- Verheyen, Sofie, Mollenaar Jos Deliën wil lichaam afstaan aan *Körperwelten*. *Gazet van Antwerpen* 20/viii/08.

- Walsh, Nick Paton, Pathologist Charged in Plastination Case. *The Guardian* 17/x/02.
- Walter, Tony, *Body Worlds*. Clinical Detachment and Anatomical Awe. *Sociology of Health and Illness*. Vol. 26, 2004, 464–488.
- Weiland, Severin, *Körperwelten*-Fabrik: Leichen-Schausteller von Hagens im Polen unter Druck. *Der Spiegel* 1/iii/05.
- Wetz, Franz Josef, Selbstbetrachtung ohne Spiegel. *Körperwelten* und Öffentlichkeit. Teoksessa *Who Wants to Live Forever? Postmoderne Formen des Weiterwirkens nach dem Tod*. Toim. Dominik Groß ym. Campus, Frankfurt/M. 2011, 219–234.
- Wilkinson, T. M., Consent and the Use of the Bodies of the Dead. *The Journal of Medicine & Philosophy*. Vol. 37, No. 5, 2012, 445–463.
- Wilkinson, T. M., Respect for the Dead and the Ethics of Anatomy. *Clinical Anatomy*. Vol. 27, No. 3, 2014, 286–290.
- Wilkinson, T. M., Getting Consent into Perspective. *Clinical Anatomy*. Vol. 27, No. 6, 2014, 844–846.
- Wivel, Peter, Dr. Død og hans samleje-lig vækker forargelse. *Politiken* 27/xii/10.
- Yanklowitz, Shmuly, The Bodies Exhibit and The Jewish Value of Honoring The Body. *The Jewish Week* 30/xi/11 (verkkojulkaisukolumni).
- Zetterberg, Jacob, Kontroversiell likutställning har nått Sverige. *Dagen* 19/vii/12.
- Åkerlund, Carolina, Läkareförbundet kritiserar *Body Worlds*-utställning. *Sveriges Radio* (verkkosivu: sverigesradio.se) 15/vii/12.